

K. III. 582

MIHAIL EMINESCU

CA

ECONOMIST

DE

FLORIN SION

I A Ş I

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ŞTEFANIU & Co.

1914

1914

Nu se împru-
mută acasă.

MIHAIL EMINESCU

CA

ECONOMIST

DE

FLORIN SION

Biblioteca Documentară
Plata Noastră
Regiunea Bacău

1914
1666

I A Ş I

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ŞTEFANIU & Co.

1914

Handwritten text in a box at the top right, possibly a date or reference number.

0323XIN A 1A111

Handwritten text in the center of the page, possibly a title or subject.

K.III.582

Handwritten text in a box at the bottom left, possibly a date or reference number.

Unchiului meu

D-lui Mihai G. Orleanu

Aceluia care printre puținii bărbați politici ai României, și-a pus toată munca și activitatea întru sprijinirea și ridicarea claselor muncitoare ale neamului românesc, închin această lucrare.

Florin Sion.

INTRODUCERE

Dacă frumoasele versuri ale genialului poet, cu forma lor gîngăşă şi ritmul lor armonios; dacă lirismul cald şi mişcător i-a asigurat de cu vreme un loc de frunte în istoria literaturii româneşti, făcând ca pagina care înscrisie numele marelui poet M. Eminescu, să deschidă o epocă de strălucire în istoria literaturii noastre naţionale; şi dacă publicînd cîteva bucăţi abia, şi cuvintele lui Titu Maiorescu „ascultaţi ce frumos cîntă glasul acesta nou“ pătrunse simţirea românească şi fură repercutate de entuziasmul unui neam întreg: aceasta fu datorită nu numai înălţării cugetărei sale spre culmile a căror piscuri se pierd sub negurile metafizicei; nu, căci... eră mai mult decît un talent; eră o personalitate care se afirmă, cu un suflet cald, sentimental, cu o simţire alăptată la sânul suferinţilor româneşti; eră înţelegătorul suferinţilor şi aspiraţiilor neamului său; eră idealul românismului zămislit în el.

El ne cîntă şi la cîntecul său duios se topesc inimile noastre, se înflăcărează simţirea noastră, căci ne cîntă într'un ton cu nevoile, durerile şi aspiraţiile noastre. „Ni se părea că trecutul ţării noastre şi toate durerile şi speranţile neamului nostru, vorbesc prin gura acestuia“ ¹⁾.

1). A. Vlăhuţă.

„Și'n adevăr, c'asa eră!”

De aceia, cele scrise de el te pătrund și te încălzesc, prin o iubire puternică de neam și de tot ce aparține neamului nostru, și prin cel mai curat simțimânt naționalist redat de strălucitorul său talent prin formele cele mai ademenitoare ale graiului românesc. Acesta este Eminescu poetul pe care cu toții îl cunoaștem; *este reprezentarea strălucitoare a idealului românesc.*

Totuși, puterea genialității, impulsivitatea talentului și energiei sale, iubirea-i puternică de neam, l-au împins mai departe: să pătrundă durerea națiunii sale adânc, să o privească prin lumina explicativă a cauzelor ei și să o înțeleagă profund în amănunțimile ei: și, avem un Eminescu rămas în afara ciclului producțiilor sale pur artistice bine cunoscute, un Eminescu, ce vom încerca să-l studiem în limitele acestor coloane, dîndesfășurarea activității sale de gazetar, din punct de vedere al concepției sale economice. *El este reprezentarea realității* de astădată, răsărită din adânc a sa cercetare și înflorită în farmecul talentului său.

*
* *

Dacă am încercat, ca din noianul scrierilor în proză ale lui Eminescu, strânse în cea mai mare parte de I. Scurtu în volumul „Scrieri politice și literare”, cuprinse și în un alt volum anonim „Articole politice”, să desprindem concepția economică a lui M. Eminescu, aceasta am făcut-o din dorința de a pune în lumină o nouă latură a activității sale, mai puțin cunoscută până azi.

Cu aceasta cred să ajut la *întregirea cunoașterii personalității lui M. Eminescu.*

Dar chiar dacă nu prezint această cercetare sub forma unui studiu cu adevărat critic, cred totuși că va trezi un interes și din punctul de vedere științific, în ceea ce privește modul cum vedeă mintea cea limpede

și pătrunzătoare a lui Eminescu. nevoile economice ale acestui neam și cauzele — istorice și actuale — ce-l stăpânesc: cum și din punctul de vedere al remediărilor ce Eminescu găsește că trebuiesc aduse, în ceea ce privește economia națională a neamului; alături și de cercetarea pe care o face Eminescu asupra câtorva legi de domeniul economiei politice teoretice.

Dar mai presus de toate, la Eminescu vom vedea *adevărata măsură a naționalismului*. Vom învăța de la el, naționalismul în cea mai măreață a lui concepție; acel naționalism ce nu-i entusiasmarea searbădă, cedarea înaintea unui sentiment de înflăcărare juvenilă; ci rezultatul cercetărilor vieții economice, politice, sociale și culturale ale unui neam în întreg trecutul lui; al înțelegerei vieții și nevoilor sale din prezent, prin pătrunderea cauzelor ce-i stăpânesc cu putere soarta lui; este naționalismul, cu adevărat păstrător de neam.

Preliminar

În cercetarea scrierilor în proză ale lui M. Eminescu putem distinge două perioade, cari se pot subîmpărţi în câte două răstimpuri deosebite:

Timpul de la 1869—1874, atât cât a stat în străinătate, formează perioada I-a.

De la 1874 până la sfârşitul vieţii sale, timpul petrecut în ţară, formează perioada a II-a, divizată în întâiul răstimp (1874—1877) cât a stat la Iaşi; şi răstimpul al II-lea (1877—1883), timpul petrecut la Bucureşti.

Această împărţire ar putea să ne servească de bază, în tratarea de faţă; întru cât mediile diferite în care a trăit M. Eminescu, împrejurările de viaţă deosebite şi felul ocupaţiilor sale, fără a schimba în totul fundamentul concepţiilor sale, totuşi, i-au adus elemente noi în consideraţiile sale.

PERIOADA I-a (1869—1874)

La 1869, M. Eminescu, părăsind țara, se duce pentru studii la Viena (1869—1872); și apoi la Berlin (1872—1874).

Desprins din mijlocul neamului său, departe de orice mișcare de viață românească; M. Eminescu își petrecu timpul numai în prietenia caldă și sinceră a cărților făcând mai ales studii de filosofie.

Invățătura școalei germane și sistemele ei de filosofie, pe cari le pătrunse adânc și pe cari și le apropiă, influențară adânc sufletul și gândirea scriitorului nostru: și de aceia vom vedea că această filosofie germană stă la baza teoriilor sale. Așa de exemplu: teoria organică a Statului, ca element al naturei.

Printre scrierile lui Eminescu din acest timp putem cita: „Natura și Statul¹,” „Superfluența populației²,” „Echilibrul în Stat³), etc.

Din acestea — foarte sumar tratate — cu greu se poate fixa integral concepția economico-socială a lui Eminescu: concepția de altfel rezumată de chiar au-

1) Ser. p. I. pg. 1—2, M-sul Acad. Rom. 2287, ff. 29 v — 30 v.

2) Ser. p. I. pg. 6—7, M-sul Acad. Rom. 2290, f. 1—3.

3) Ser. p. I. pg. 2—3, M-sul Acad. Rom. 2257, f. 50—51.

torul în lucrarea ce formează manuscrisul Academiei Române, 2285, 148—149: „Cugetări sintetice asupra Istoriei Românilor“: (Inceputul Regenerării¹⁾).

Scrierile sale din acest timp sunt mai mult fragmente, în care autorul încearcă să fixeze în formule precise ideile ce-i stăpâneau convingerea, în ceea ce privește problemele de viață economică, politică și culturală a României.

Dar cu tot laconismul acestor sintetizări a cugetărilor sale din această epocă, de care am vorbit mai sus, totuși, din ele se poate vedea și chiar preciza principiile de bază ale concepției sale: Noțiunea sa despre Stat: rostul claselor sociale în formațiunea și existența unui neam: teoria păturilor suprapuse: cauzele sărăciei și decadenței unui neam. etc., pe cari le va susține și dezvoltă mai departe până la ultima licărire de gândire a nemuritorului scriitor, care le-a turnat în formulele cele mai sticte și le-a înveșmântat în cea mai gingașă formă pe care numai pana genialului Eminescu a putut să le-o dea.

Nu insistăm mai mult în tratarea și dezvoltarea ideilor lui Eminescu mai sus expuse: căci în acest preliminaru, acum când deocamdată încercăm să stabilim influența mediului în evoluția gândirilor și concepției economice, politice și sociale ale lui M. Eminescu nu

1) „...Lipsa de continuitate în dezvoltare, de aceea fragmentarism în producere.

„Politica rusă, cu clasa nepozitivă de semidocti:

„Starea politică actuală consecința acestei politici și a lipsei de clase pozitive.

„Cauza sărăciei și decadenței poporului de jos, prea marea productivitate naturală și lipsa de export (începutul secolului) care-i sileă a-l preface în alcool.

„Regalitatea absolută impune egalitatea și prin asta impune individului conștiința, cum că e o verigă din înlanțuire a societății și că n-o poate părăsi voluntar fără de-ași pune în pericol existența“. (Scrieri p. I. pg. 10 Ms. Acad. Rom. 2285, ff. 148—149).

ar fi locul. Reținem în special faptul că filosofia germană, sistemele de cugetare filosofică ale lui Hegel și Kant au influențat mult pe Eminescu, în scrierile sale din acest timp și în alcătuirea principiilor fundamentale.

Deasemenea scrierile sale din această perioadă, sunt numai formulări stricte de principii, fără ca să le dea o mai mare dezvoltare.

*

* * *

Mai târziu schimbând mediul și revenind în țară: de data aceasta cu totul departe de acea intensă preocupare științifică și de filosofare proprie centrelor mari de cultură ale Apusului; și intrând în profesia de gazetar, scrisul său împrumută ceva din felul ocupației sale noi.

El pornește o luptă aprigă prin o îndoită activitate: acea negativă de distrugere, dusă contra celor ce conduc rău interesele neamului și contra paraziților ce trăesc pe seama unei singure clase productive; și prin cea laltă activitate pozitivă, de îndrumare pe adevăratele căi cari duc la ridicarea nivelului cultural și economic. Și astfel scrisul lui Eminescu din această perioadă nu ne mai prezintă acel caracter de formulări pur științifice: ci este un complex de articole foarte variate, din cari cu greu vom putea urmări firul roș al concepțiilor sale, dar care totuși formează urzeala pe care s'a bătut firul ce a format cea mai frumoasă pânză din literatura noastră în proză — activitatea de gazetar a lui Eminescu.

Din cercetarea acestor articole varii, culegând idee cu idee, vom căuta să întregim catena ideilor sale economice și să formăm sistemul de înțelegere care a stat la baza scrierilor sale.

Nu trebuie să înțelegem că Eminescu a fost un e-

conomist propriu zis și să sperăm a desvălui la el o activitate specială de știință pur economică ; nu.

Cercetările de ordin economic, politic și social des-trămate din complexul scrierilor sale prin lucrarea de față sunt numai fundamentul, pe care el și-a clădit sistemul său de apărare a chestiei naționale. Și, criteriul călăuzitor a lui M. Eminescu în scrierile ce le cercetăm, fiind naționalismul în marginile adevărului și apărarea neamului prin înțelegerea reală a nevoilor lui ; iar această apărare neputând-o da, decât analiza tuturor fenomenelor de viață, văzute prin lumina faptelor din trecut și prisma principiilor stăpânitoare scoase din viața economică, politică și socială a neamului ; în felul acesta Eminescu a pășit în domeniul cercetărilor economice.

Căci acest criteriu numai, îi dădea măsura adevăratului entusiasm și sprijin în lupta dreaptă pentru salvagardarea intereselor neamului care se năruie.

Așa că numai datorită faptului că Eminescu și-a pus scrisul său în lupta sprijinirii și apărării naționale, s'a făcut că rândurile penei sale să închege în ele și această parte de cercetări, ce formează latura concepțiilor economice pe care încercăm să o studiem în această lucrare.

PERIOADA a II-a (1874—1883).

Răstimpul I. (1874—1877); *la Iași.*

Intors din străinătate la 1874: M. Eminescu veni la Iași; în învechita capitală a Moldovei, țara durerei și îngenuncherei economice.

Aici, în un mediu liniștit, de viață mai patriarhală, și mai prielnic cercetărilor științifice: ajutat și de faptul că fu numit bibliotecar la Biblioteca centrală din Iași: M. Eminescu, avu ocazia să răsfoiască astfel filele ce zăceau sub scorjitele scoarțe ale îmbătrânitelor cronici și de sub gheboșitele lor slove picurate cu ceară de străbunii noștri, luceferii de odinioară ai acestui neam, să desprindă adevărul stăpânitor al trecutului românesc și să pătrundă adânc istoria noastră națională. Prin acest studiu, Eminescu își aproprie unul din elementele fundamentale de înțelegere ale nevoilor neamului.

Ajutat și de geniala lui minte, M. Eminescu — doritorul de înțelegere al prezentului și nesățiosul în cunoașterea celor apuse; — scoate de sub colbul veacurilor ce acopereă trecutul neamului, taina ce învăluia atât secolii de glorie cât și acei de umilință, și urzește astfel cu pătrunderea genialității sale, firul legilor stă-

pânitoare a înțelegerei nevoilor acestui neam în trecut și fixează rostul vieții și dăinuiri lui în viitor.

În scrierile lui Eminescu din acest timp și mai ales în lucrarea „Influența austriacă asupra Principatelor Române“, atunci când el caută să găsească explicarea fenomenelor de viață a unui neam, prin cercetarea substratului de viață economică ce-l susține și prin studiul legăturilor acestui neam cu trecutul și fenomenele lustrice; aicea găsim și influența lui *Bukle*, autorul „Istoriei civilizației în Englitera“, — studiu mult apreciat de Junimea ¹⁾.

Această teorie este o îndrumare nouă în știința economiei și care caută să dea explicația paradoxului sărăciei și degenerării popoarelor orientale, care pier totuși în cele mai fericite condiții de existență.

La Iași deci, atât prin felul ocupației, modul de viață cât și prietenii legate, contactul cu „Junimea“, toate, toate au adus o contribuție prielnică înclinării lui Eminescu, de cercetare în această direcție.

Ca revizor școlar (pe la 1874), Eminescu are deasemenea ocazia de a cerceta și cunoaște starea economică nenorocită a populației rurale și în rapoartele sale găsim: „...cauza rălei frecventări nu este aversiunea poporului nostru contra școalei, ci sărăciea. Toți oamenii cu oare care neatârnare economică își trimit copiii la școală ²⁾.“

„Impresia generală pe care mi-a făcut-o școlile rurale din acest județ a fost reă. Pretutindene frecvență mică și *incuria administrativă mare*, pretutindene *sărăcia muncitorului agricol*, mortalitatea adesea înspăimântătoare, *greutățile publice și angajamentele*

1) Vezi Rădulescu-Motru: „Noua revistă română“, 1910.

2) Ser. p. 1, pg. 250 „Reorganizarea școalelor rurale din județul Vaslui“, M. Eminescu.

de muncă născute din aceste greutăți aproape insuportabile... nu se poate schimba decât prin un alt sistem de dări și prin o organizare mai liberă a muncii¹⁾.“

Și iarăși când la Iași, îl găsim pe Eminescu în cârciuma lui chir Costache dela Nicolina, el este în tovărășia poporanistului Ioan Creangă „într'o odaie din fundul unei crârciume, pe lavițe de lemn, cu brațele rezemate de o masă murdară... Creangă, istorisind povești din bătrâni și dela țară, Eminescu făcând teorii metafizice și croind visuri, cum ar trebui să fie poporul român²⁾“. Și aici în topirea aceasta a ceasurilor de vară sau a nopților de iarnă, strânși legați prin „o înțelegere desăvârșită asupra condițiilor de viață și cultură națională: nu naționalismul de bălciu și de stradă, de care e capabil orice aventurier politic, ci cultivarea ideilor fundamentale de conservare etnică, a tradițiilor moștenite, a tot ce constituie caracterul puritan de rasă, — iată ce-i preocupă în acele lungi întâlniri, de care ne povestesc biografii“³⁾.

Un singur sentiment cuprindea inimele lor: dragostea de țăranul român și neamul românesc: și un singur gând stăpânea mintea lor: nădejdea în o soartă mai bună pentru neamul lor.

Dar venise în Iași, M. Eminescu: în învechita cetate a Moldovei, în care aurora regenerării pe temeiul culturii prinsese a îmbujoră orizontul cultural al neamului cu razele strălucitoare ale „Junimei“, luminând o cale nouă de ridicare a neamului prin cunoașterea „adevărului în operele științifice, a frumosului și utilului

1) „Ser. p. I.“ pg. 249 ibidem.

2) „Omagiu lui Eminescu“ pg. 94. Gh. Panu: „Prietenia între Creangă și Eminescu“.

3) „Omagiu lui Eminescu“ pg. 142. Ilarie Chendi: „Creangă și Eminescu“.

în instituțiile de stat“ ; și aici, în această prietenie prielnică a celor de la „Junimea“ și a studiilor ce el făcea, își desăvârșește M. Eminescu concepțiile și se întărește în credințele sale luminătoare a ordinii economice, politice și sociale, stăpânitoarele vieții noastre de neam.

Ca membru în această societate, Eminescu la 14 Martie 1876 desvoltă la Iași o conferință, care făcând parte din ciclul conferințelor „Junimei“, care avea de rigoare „unitatea de subiect“, intitularea acesteia trebuia să fie : „Influența austriacă asupra Românilor din Principate¹⁾“ : dar care lucrare fu : quintesența ideilor sale economice, politice și sociale ale neamului românesc.

Din această lucrare vom scoate noi lumina în înțelegerea scrisului lui Eminescu, pus în această direcție economică, de care singur el zice : „dacă se poate numi (această lucrare) de propagandă : n'a fost politică, ci economică. Viața formală (politică) a fost considerată numai întru atâta, întru cât are legătură cu viața economică a poporului nostru“²⁾.

Ideile călăuzitoare, le putem întrevedea din aceste câteva rânduri : „Societatea este câmpul schimbărilor vecinice... un bellum omnium contra omnes : Statul este regulatorul acestei lupte, el oprește ca aceste puteri egal de folositoare să se nimicească una pe alta“.

„Societatea e mișcarea, Statul stabilitatea³⁾“. Mai departe când Eminescu analizează trecutul istoric și mai ales perioada ultimilor 50 ani, așa zisă a regene-

1) *Scrisori politice și literare*, pg. 89—103 ; și publicat în *Convorbiri literare*, v. X, 1876, 1 August, pp. 165 și urm. Reprodus în „M. Eminescu. *Diverse*“, pp. 36 și urm.

2) M. Eminescu : „*Lămuriri asupra influenței austriace*“, form. Ms. Acad. Rom. 2255, f. 299, sub titlul „*Rectificare*“, Ser. p. I. p. 103-104.

3) Ser. p. I. pg. 86. „*Influența Austriacă*“, M. Eminescu.

rărei naționale, dar care „mai cu drept cuvânt s'ar putea numi istoria nimicirii răzășilor și breslașilor¹⁾“, discutând Eminescu rostul claselor sociale și procesul de distrugere al temeliei statului, zice:

„Nimicindu-se însă talpa țării, era neaparat ca și stâlpii să cadă. Au căzut și boerii.

„O clasă este într'un popor un factor al armoniei societății... Se va vedea cum influențele străine găsesc în falangele noastre naționale goluri din ce în ce mai simțitoare, cum funcțiile vieții economice degenerază, cum arterii străine intră în corpul nostru social,— cum dispar clasele pozitive ale Moldovei, om cu om, clasă cu clasă, cum pământul românesc devine un teren de exploatare pentru industria străină și proletariatul indigen²⁾“.

Și le discută Eminescu toate acestea, prin lumina explicativă a principiilor științifice și constată crearea unei noi clase, cu totul nepositivă — proletariatul condeiului, alături de pătura suprapusă de străini. Se începe „grămădire la porțile privilegiilor și ale slujbelor“³⁾.

Căci „la noi legea fundamentală nu însemnează decât egalitatea pentru toți scribii de a ajunge la funcțiile cele mai înalte ale Statului. De aceia partidele noastre nu le numesc conservatoare sau liberale: ci oameni cu slujbă: *guvernamentali*, oameni fără slujbă: *opozitie*“⁴⁾.

Dar aceasta petrecându-se „într'o țară care n'are export industrial, țăranul muncește pentru toți: sigur și necontestabil“⁵⁾.

„Dantela de Bruxelles, galonul de pe chipiul gene-

1) Ser. p. I. p. 93 „*Influența Austriacă*“, M. Eminescu.

2) Ser. p. I. pg. 93—94 idem

3) Ser. p. I. pg. 95. idem

4) Ser. p. I. pg. 100 idem

5) Ser. p. I. pg. 101. idem

ralului, condeiul de fier cu care scriem, chibritu cu care ne aprindem țigara, toate ne vin în schimbul grâului nostru, și acest grâu îl produce numai țăranul, grâul e produsul muncii *sale*"¹⁾.

Țăranul este susținătorul nevoilor crescânde ale neamului acesta întreg. Raportul firesc între munca și folosința sa este însă rupt.

Înainte „țăranul nostru creștea mai cu seamă vite, era păstor. Această muncă ușoară se potrivea cu regimul aspru, cu posturile sale lungi, cu traiul său simplu. Azi muncește toată vara ca să-și plătească dările, trăiește mult mai rău decât atunci și se stânge”²⁾.

„Răul deci e înlăuntru...”

„Nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi mai bine să nu alegem deputați decât să piară nația românească”....

„De aceia ne trebuiesc trei lucruri:

„Stabilitatea....

„Muncă (productivă)....

„*Economia*, adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea; aceasta atât în economia generală a statului cât și în cea individuală”.

„Altfel am avea a alege între domnia austriacă și cea ruscască. Sub cea d'întâi Evreii ar intra în sate în număr mai mare decât astăzi, țăranii ar deveni servii lor, moșiile ar fi cumpărate de societăți de capitaliști, colonizate cu Nemți, iar nația redusă la proletariat.”

„În cazul al doilea un ucaz ar șterge limba din biserică și Stat. țăranul ar trăi mai bine, însă sub condiția ca să se rusifice; care din noi cum ar serie, acolo

1) *Ser. politice literare*, p. 101 „*Influența Austr.*” — M. Eminescu.

2) *Ser. p. l.* p. 101. — *idem*

Răstimpul al II-lea. (1877—1883) ; la București.

Împrejurările vieții, îl fac pe Eminescu să părăsească Iașul: și în anul 1877 el trece la București.

Aruncat în valurile vieții zgomotoase ale Bucureștiului: zbuciumat de nevoi în acest colț de țară strălucitor de lux și bogăție, Eminescu pierde mediul propriu cercetărilor sale. Din cauza lipsei mijloacelor de existență, intră la „*Timpul*“, și prin aceasta este prins în vâltoarea vieții politice din care nu i-a fost dat ca să mai scape: căci „fermecător prin strălucirea talentului lui, puternic prin cinstea, vasta cultură și adâncă lui iubire de țară și de neam; și pe lângă acestea, prețios prin nobila-i dezinteresare de artist — cum nu eră să fie căutat?... (El) îmbracă deci armura conservatoare, își încoardă arcul voinicește și trase cu patimă de... pe meterezele „*Timpului*“¹⁾.

*

* *

Potrivit cu aceste împrejurări, dacă răsfoim cele scrise în acest timp la „*Timpul*“, din articolele: „*Paralele economice*“²⁾, „*Actualitatea*“³⁾, „*Din abecedarul economic*“⁴⁾, „*Partidul constituțional*“⁵⁾, „*Religia*“⁶⁾, „*Trecutul partidelor noastre*“⁷⁾, „*Conservatorii și libertățile*“⁸⁾, „*Reacțiunea*“⁹⁾, „*Dezvoltarea istorică a României*“¹⁰⁾.

1) A. Vlăduță: „*Eminescu în politică*“, publicat în ziarul *Universul* din 7 Sept. 1909.

2) Articole politice pg. 20-27.

3) A. P. pg. 27-34.

4) A. P. pg. 34-40.

5) A. P. pg. 57-61.

6) A. P. pg. 69-72.

7) A. P. pg. 72-78.

8) A. P. pg. 101-106.

9) A. P. pg. 112-115.

10) A. P. pg. 127-130.

„Pătura superpusă“ ¹⁾, „Elementele străine“ ²⁾, „Fana-
rioții și clasele dirigente“ ³⁾, „Program pe reforme“ ⁴⁾,
etc., vom putea vedea că în acest răstimp scrisul lui
Eminescu este pus în serviciul politicei.

Activitatea lui de scriitor nu mai are acel carac-
ter pur științific din timpul anterior. Totuși, la baza lor
găsim aceleași idei economice, politice și sociale; căci
situația reală a claselor sociale, condițiile de viață a
poporului român: disoluția claselor pozitive, soarta nea-
mului acesta, erau lucruri prea strâns legate de simți-
rea lui Eminescu pentru ca să le fi neglijat.

Datorită însă faptului că eră în *București și fiind
astfel mai departe de centrul evreesc*, chestiunea a-
cestui neam strecurat între straturile neamului nostru,
il preocupă mai puțin. În acest timp — și pentru Mun-
tenia — Eminescu găsește ca element străin, dizolvant
al vieții noastre economice și politice pătura suprapusă
a „Greco-Bulgarilor“ care au ajuns să pună mâna chiar
pe frâiele de conducere ale neamului românesc.

Iată și glăsuirea lui M. Eminescu:

„Dar în București și în orașele de pe marginea
Dunării s'a ivit un element etnic cu totul nou și hibrid
care ne-a furnizat generația actuală de guvernanți. A-
cestea sunt rămășițele haimanalelor de sub steagurile
lui Pasvantoglu și Ypsilant și resturile numeroase ale
cavalerilor de industrie din Fanar⁵⁾...“

„Ceia ce sunt pentru Moldova Evreii, sunt pentru
Țara Românească aceste venituri cari, prin identitatea
religiei, au știut să se strecoare printre români, să-i a-
măgească și să ajungă a-i stăpâni: și pentru ca lucrul

1) A. P. pg. 133-139.

2) A. P. pg. 139-142.

3) A. P. pg. 165-171.

4) A. P. pg. 174-178.

5) A. P. pg. 133-134

să le succeadă și mai bine, au precupețit tocmai instinctele noastre naționale¹⁾. „Chestiunea e fără contestare socială..., soluția ce o propunem nu poate fi decât conservatoare, reacționară chiar. Clasele muncitoare trebuiesc scăpate de paraziți: paraziții însăși trebuiesc, prin o riguroasă organizație, siliți la munca care se pricep. La tăiat lemne Serurie, la căreumărie Carada. Nu oameni mari cu abecedarul în mână, nu escroci și tâmpiți în demnitățile statului, nu cocoterie și pungășie în afacerile publice²⁾“.

„O reorganizare socială având de principiu apărarea și încurajarea muncii, înlăturarea feneanțelor și paraziților din viața publică, iată ceia ce e de neapărată trebuință“.

„Așa dar să ne înțălegem.

„Nu cerem și nu voim... exterminarea cu sabia a elementelor hibride. Dar ceia ce pretindem pozitiv e că asemenea elemente să nu fie *determinante, domnitoare în statul român*. Nu ne opunem dacă ele se vor hrăni prin muncă proprie, dar nu exploatând munca altora... Dar în capul unui stat român nu se cade să vedem aproape exclusiv numai oameni străini, incapabili de a pricepe geniul poporului nostru și, până la un grad oarecare incapabili de a-l iubi și de a-l cruța³⁾...“

În rândurile coloanelor dela „*Timpul*“ puse Eminescu toată simțirea sa și tot entuziasmul său pentru apărarea intereselor neamului. Și în tot timpul celor din urmă șase ani ai vieții sale, șase ani de „*salahorie*“ la acest ziar, nu și-a cruțat o zi, o minută, în care gândul său și activitatea sa, să se fi îndepărtat de la aceeași preocupare.

1) A. P. pg. 134. „Pătura superpusă“, M. Eminescu.

2) A. P. pg. 170. „Fanariotii și clasele dirigente“, M. Eminescu.

3) A. P. pg. 170. idem.

ECONOMIA-POLITICA TEORETICA

STATUL. CLASELE SOCIALE

Motorul vieții economice a tuturor ființelor ce se zbuciumă pe suprafața acestui astru mînat în fuga lui eternă de jocul orb al al unor legi fatale, este activat de un principiu de bază: *păstrarea de sine*, care se concretizează în viața noastră economică prin necesitatea de procurare a mijloacelor de existență.

Între viețuitoare și natură și chiar de la ființa la ființă, o luptă vecinică pentru robirea celor necesare existenței se încinge; în care, aceia ce sunt înzestrați cu mai multă agerime și mai pregătiți în lupta pentru existență, sunt învingătorii.

Pentru ușurința luptei de procurare a elementelor necesare existenței, dela natura înconjurătoare — mai mult sau mai puțin bogată și prielnică —, s'a impus indivizilor de aceeași speță nevoia de unire laolaltă, născând astfel cele mai rudimentare forme de cooperare socială.

Această necesitate de apropiere între indivizi a ajuns a se impune cu necesitatea unui instinct — instinctul de sociabilitate.

Dar aceste prime forme sociale născute astfel, fi-

resc în masa primitivă a indivizilor, omogenă la început, cu timpul, din cauza nevoilor vieții ce au tot crescut, prin specializarea și diviziunea muncii, și prin evoluția lentă în decursul secolilor, sunt împinse în mod continuu către forme din ce în ce mai superioare: *clasele sociale, statul*.

În felul acesta dezvoltă M. Eminescu teoria germană naturală ¹⁾ a formării popoarelor, ca product al naturii și nu al inteligenței; și caracterizează statul astfel:

1) Statul este *armonizatorul intereselor individuale și de clasă*, în primul rând.

„Istoria din lăuntru a popoarelor este o luptă între ideea statului și individualism. Ce este individualismul? Fiecare ființă organică e pentru sine lucrul principal, semenul lucru secundar ²⁾.”

Din dorințele egoiste ale indivizilor de satisfacere a nevoilor lor se naște o luptă acerbă între ei. Dar „față cu acest bellum omnium contra omnes, un ochiu mai limpede zice: Stai! Nimicind pe vecinul tău, tu lovești în tine, căci puterile, care exploatează natura brută, s'au împuținat, *tu* ești mai sărac cu o sumă oarecare de puteri. Deci vecinul să trăiască. El produce grâu, el are trebuință de mine, eu de el, nimicirea sa ar fi o pierdere vădită pentru mine, care nu mă pot ocupa cu toate celea ³⁾.”

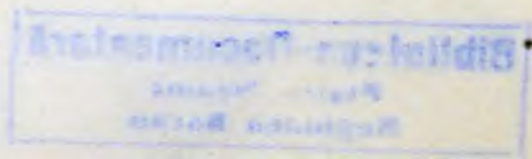
Iar prin comasarea puterilor ce iau parte în această luptă, face ca în locul indivizilor să apară clasele sociale: iar lupta aceasta economică să fie dusă mai departe, dar în limite mai largi.

În această luptă apare *Statul* de astă dată ca o

1) Statul, „acest așezământ al naturii și nu al rațiunii” („Influența Austriacă”, pg. 84, Ser. p. 1.).

2) „Influența Austriacă”. — M. Eminescu, Ser. p. 1. pg. 84.

3) Ser. p. 1. pg. 85, „Infl. Austriacă”, M. Eminescu.

formă și mai înaltă a aceluiași principiu de armonizare al intereselor, care zice că una trăiește prin alta: una produce materiile de prima necesitate, iar alta le prelucurează numai; că în totul clasele sociale sunt organele unui singur individ — *națiunea*.

Statul oprește ca o clasă să fie exploatată prea mult prin alta; „căci toate trăiesc și înfloresc una de la alta și peirea uneia condiționează peirea mai curândă sau mai târzie a celeilalte“ ¹⁾.

2) A doua caracterizare a Statului, este aceea a *scopului său moral de deprindere a claselor sociale la o muncă productivă și la compensarea sacrificiilor și muncii ce fiecare o face*.

Societatea având în mod normal în sânul ei trei clase: a) clasa de sus, a acelor ce-și concentrează toată puterea de muncă pe calea producerilor intelectuale și de conducerea neamului în viața lui politică și economică. Această clasă este reprezentanta idealului și aspirațiilor națiunii, ea este călăuzitoarea neamului pe calea propășirii economice și culturale a unui popor. b) Sub aceasta este o *clasă mijlocie* formată din populația orășănească. Ea este transformatoarea materiilor de prima necesitate, ce sunt produsul clasei de jos, în materiile necesare pentru satisfacerea tuturor trebuințelor economice ale întregului popor.

Dar în același timp, conform *teoriei lui Hansen* această clasă întregește canalul de trecere al acelui flux de supra-populație născut la țară, din exuberanța clasei de jos, ce tinde la regenerarea claselor superioare ce se epuizează.

c) Iar la bază stă masa indivizilor ce-și încordează brațul sub energia de muncă productivă — cum o numește Eminescu: — „*Țăranul român*“.

1) Scr. p. I. pg. 86 „Infl. Austriacă.“ — M. Eminescu

Aceasta este cu adevărat clasa productivă: este talpa țării, căreia trebuie să i se proporționeze câștigul, potrivit cu munca depusă: pentru ca să nu ajungă să se distrugă prin secătuirea forțelor și prin nimicirea ei, să aducă și dărâmarea întregului edificiu social.

Iată ce zice Eminescu: „Drept va rămâne totdeauna, că societatea există prin exploatarea unei clase prin alta — afară de clasa, după părerea noastră cea mai *importantă*, care exploatează de-adreptul *natura*, care produce materiile brute. Deci pe lângă aceea, că statul va îngriji că această clasă, acești hamali ai omenirii să stea cât se poate de bine, el va căuta a deprinde și clasele superioare la o muncă folotitoare, care să compenseze pe deplin sacrificiile celor inferioare. De aceia el va fi prin o aspră organizare contra semidictismului, contra spoelii, contra tendinței egoiste a acestor clase de a câștiga mult prin muncă puțină, de a nu se *întreba în socoteala cui trăesc*“¹⁾.

Astfel în această societate care-i „câmpul schimbărilor veșnice, a luptelor pentru existență și supremație, un bellum omnium contra omnes, *Statul este regulatorul acestei lupte*, el oprește aceste puteri egal de folositoare să se nimicească una pe alta“.

„Societatea e mișcarea, Statul, stabilitatea“²⁾.

1) Ser. p. I, pg. 86, „Infl. Austriacă”. — M. Eminescu.

2) *ibidem*.

INMULȚIREA POPULAȚIEI

Condițiunile naturale de existență

„*Inmulțirea* — sau mai bine *numărul populației și raportul dintre acesta și suma mijloacelor de hrană*“, iată obiectul economiei politice ¹⁾.

Fără a face multă discuție în jurul meritoriului acestei definițiuni: în comparație cu nenumăratele definițiuni date până azi de diferiți specialiști, putem spune că definiția aceasta, dată de M. Eminescu — un diletant în această materie, și care nu a fost preocupat în special de gândul de a scrie lucrări cu un caracter pur economic — este cea mai concisă definiție, și strălucește prin claritatea și exactitatea ei.

*
* *

Inmulțirea populației unui neam, — căci în principal acesta este obiectul economiei politice — este condiționată:

a) În prim loc, de mijloacele de existență; de elementele materiale necesare viețuirii: hrană, locuință, îmbrăcăminte, etc.

b) Dar înmulțirea populației este condiționată și de: *însușirile fizice ale populației, energia, spiritul*

1). M. Eminescu: „Superfluența populației“, Serieri politice literare, pg. 7. Manuscrisul Academiei Române, 2290, ff. 1 — 3.

ei de întreprindere, sentimentalitatea și tot complexul calităților psihice ale neamului cari își au influența lor determinată în această înmulțire.

Astfel *tinerețea* sau *bătrânețea neamului*, are desigur un rost mare. „Tinerețea unei rase, nu atârână de secolii pe care i-a trăit pe pământ. Orice popor care n'a ajuns încă la o deplină dezvoltare, care n'a trecut încă prin corupția și mizeriile ce le aduce cu sine o civilizație înaltă, dar în decadentă, e un popor tânăr. La popoarele tinere se va constată un fel de identitate organică... Din această asemănare de formațiune rezultă o mare asemănare de aptitudini și înclinări, cari se manifestă în caracterul unitar al naționalității. Din asemănarea de aptitudini rezultă o extremă *putere și energie vitală a colectivității*“ ¹⁾.

* * *

Din punctul de vedere al *sentimentalității*, la poporul tânăr vom constata un sentiment puternic de iubire de neam, de solidaritate națională, strălucind prin eroismul apărător de neam: vom găsi simțiminte de respect ale autorităților, de împlinirea cinstită a datoriei. etc., iar nu ca la poporul îmbătrânit, unde „spiritele sunt morbide: de acolo, substituția a orice activitate intelectuală adevărată prin viclenie, tertip și minciună. Caracterele sunt slabe: de acolo substituția energiei și curajului prin un fel de meschină adaptabilitate în toate împrejurările“ ²⁾. La aceste neamuri lipsite de energie și de orice putere de viață și a căror forțe de producere sunt slăbite, se manifestă o degenerare crescândă și o descreștere a populației.

c) Deasemenea *rasa*, cu predispozițiile și aptitudinile ei deosebite ce prin ereditate se păstrează și se

1) M. Eminescu: „Rom. de prov. incertă“. Articole politice p. 144.

2) Articole politice, p. 145.

transmit din generație în generație, influențează mult mersul bun al unei populații.

Aceste dispoziții înăscute ale unei rase, o fac ca ea să fie mai ageră; iar vrednicia ei ancestrală păstrată prin ereditate îi asigură triumful în lupta pentru existență față cu o altă rasă care este mai puțin dotată cu aceste calități.

Dar, înlăuntrul unui teritoriu nu pot trăi la un loc două rase diferite. *Unitatea de rasă* în un stat se impune cu o necesitate organică: iar chestiunea este definitiv tranșată de știință în acest sens.

Atunci când din întâmplare, o rasă nouă se suprapune unei alte rase — cum de ex. clasa suprapusă —: sau când o rasă nouă se interpune între straturile sociale ale unei societăți formată de o altă rasă — cum de ex.: Evreii —; una din aceste două rase ce vin în contact în lupta obținerii existenței din mediul comun, trebuie să dispară ca individualitate deosebită; fie prin lupta de exterminare ce se angajează între ele; fie că una din rase este asimilată de cealaltă.

În primul caz, și chiar pentru ipoteza când rasa băștinașă este învingătoare, ea totuși va suferi o pierdere economică mare: aceia a forțelor utilizate de ea în luptă: cum și aceia provenită din perturbarea momentană a funcțiilor ei economice.

În cazul al doilea, al asimilării, și pentru cazul numai când aceasta va fi cu puțință — Evreii fiind inasimilabili —, va fi o chestie de șansă: ca rasa imigrantă să fie o rasă tânără, sănătoasă și cu calități morale, intelectuale superioare, etc., pentru ca din încrucișarea lor să iasă un neam cu o forță vitală superioară.

„Amestecul însă dintre o rasă îmbătrânită și una tânără dă aceleași rezultate pe cari le dă căsătoria

între moşnegi şi femei tinere : copii închirciţi, mărginiţi, predispuşi spre morbiditate ¹⁾“.

Şi „ceia ce este fizic adevărat, e intelectual şi moraliceşte adevărat. Spiritele sunt morbide : de acolo substituţia a orice activitate intelectuală adevărată prin viclenie, tertip şi minciună. Caracterele sunt slabe ; de acolo substituţia energiei şi curagiului prin un fel de meschină adaptabilitate în toate împrejurările ²⁾“.

În împrejurarea aceasta, şi în viaţa economică a neamului se simte o periclitate a nevoilor economice : căci atunci când pe un teritoriu bine determinat merit a satisface numai nevoile economice : ale poporului ce-l stăpâneşte de secole apărându-l cu viaţa generaţiilor apuse în decursul timpului şi de care pământ el se leagă prin simţirea a douăzeci de veacuri de suferinţi şi necazuri : când înlăuntrul acestuia se înfinge elemente străine noi, mijloacele de hrană nu mai ajung a satisface pe toţi. Se naşte o îngustare a elementelor de hrană pe cari limitele fireşti ale teritoriului şi puterile de muncă ale neamului băştinaş le oferă numai populaţiunei autochtone ; şi consecvent cu aceasta, un mare dezechilibru economic.

Dar această rasă nouă, pe lângă că ea vine cu un ideal şi aspiraţii diferite, dar aduce şi o viaţă economică cu totul deosebită. Astfel în speţa neamului nostru — rasa Evreiască — care trăieşte traficând şi speculând munca productivă a claselor sociale pozitive ale neamului nostru consumă numai, fără a contrabalansa această consumaţie cu o oarecare producţie, în balanţa economiei naţionale.

În această situaţie, trebuie ca stratul de jos, singura clasă muncitoare, realmente productivă la noi, să

1) M. Eminescu : „Românii de provenienţă incertă”. Articole politice pg. 144.

2) *Ibidem*. Articole politice pg. 145.

muncească mai mult și mai din greu; să se cultive, să lucreze cu mașinele, și să înlocuiască sistemul actual de producere prin un sistem de producție mai rațională și mai intensivă, pentru a aduce astfel un spor de producție, cu care să suțină și sporul de populație imigrant; iar în caz contrar, să fie silit a munci numai pentru alții și mai din greu, istovindu-și astfel puterile sale de muncă și cu ele să degenereze și populația susținătoare a acestui neam.

Unitatea de rasă, sub toate raporturile, se impune așa dar înlăuntrul unui stat, cu necesitatea unei legi firești ce guvernează mersul națiunilor și își are un rol efectiv.

Căci acolo unde există această unitate, unde domnește un singur neam cu drepturile sale istorice asupra teritoriului și o unitate economică, socială și culturală; acolo poporul va fi stăpânit de un singur simțimânt de mândrie națională născut din amintirea strălucitoarei glorii strămoșești; iar neamul va fi strâns legat prin un singur ideal: prin o singură unitate de acțiune; iar întreg paralelogramul forțelor sale se va îndrepta la nevoie într'o singură direcție, aceia de apărare a neamului.

Condițiunile sociale

Bunul mers al rosturilor vieței economice ale neamului în stat, și înmulțirea populațiunei sale, depinde pe lângă condițiunile naturale de viață ce le-am arătat și de alte condiții, cum de exemplu:

Munca, care asigură existența temeinică a neamului. De la cantitatea și felul muncii depinde bogăția sau sărăcia neamului: atrăgând astfel după sine creșterea sau descreșterea populațiunei.

O clasă socială trebuie să compenseze cu munca sa, consumația ce o face din produsele celorlalte clase și sacrificiile și munca făcute de acestea.

O clasă care își pune toată puterea forțelor ei fizice în direcția productivă, ia parte în mod activ la propășirea economică. Singura clasă socială care aplică munca ei direct asupra elementelor naturii și care ne procură elementele de prima necesitate indispensabile existenței, este clasa țărănească, clasa pozitivă cum o numește Eminescu ¹⁾.

Clasa de mijloc, prin o îndrumare în direcția aceleiași munci productive, trebuie să prelucreze elementele prime, produse de clasa de jos și să le transforme în obiecte de folosință la toate necesitățile; iar clasa de sus prin munca ei pusă în direcția intelectuală și de conducere a neamului, să compenseze și ea cu munca și produsul ei, munca celorlalte clase. Aceasta este situația normală în o țară ce voește a asigura neamului o propășire economică; și cu aceasta, să asigure înmulțirea numărului populației sale.

Vom constata la timp, că la noi totuși o singură clasă pozitivă există: țăranul român; și că munca lui nu este compensată de munca celorlalte clase sociale. Vom constata deasemenea, că există o clasă de mijloc

1) Serieri pol. lit., pg. 100. „Ne mai rămâne o singură clasă pozitivă, pe ale cărei spate trăim cu toții — țăranul român.”

„Să nu uităm un singur lucru: toată activitatea unei societăți omenеști e mai mult ori mai puțin o activitate de lux—, numai una nu: producerea brută care reprezintă trebuințele fundamentale ale omului. Omul, în starea sa firească, are trebuință de puține lucruri: mâncarea, locuința, îmbrăcămintea. Acestea pentru existența personală. De aceea o nație trebuie să îngrijească de clasele care produc obiectele ce corespund acestor trebuințe. Romanul care mănca limbi de privighi-toare, se putea hrăni și cu pâine, dar fără aceasta nu putea; el purta purpura, dar îi trebuia postav; locuia în palat dar îi trebuia casă”. „Influența Austriacă”.— M. Eminescu.

formată din străini, și care fără a produce ceva, trăește numai din specularea și traficarea muncii altora ¹⁾.

* * *

Economia, după [definiția dată de M. Eminescu, „adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea“ ²⁾] asigură fără îndoială mersul bun al vieții economice.

Compensarea muncii claselor sociale și repartizarea fiecărui individ, a câte o parte din producție, potrivit cu energia și forțele consumate, face să se nască energii noi, care să susțină mai departe puterea de vitalitate a neamului.

Atunci când această dreaptă cumpănire între muncă și folosință este ruptă, când în viața economică a neamului domnește acest dezechilibru economic, puterile de muncă se vor secătui și cu ele va crește degenerarea și scăderea populației.

* * *

Deasemenea, modul de *administrare al intereselor publice, dezvoltarea culturală, moralitatea* etc., sunt factorii, cari alături de muncă și de economie, se subsumă titlului de: **condițiuni sociale**.—Aceasta își au rolul lor tot așa de mare în mersul vieții economice a unui neam.

Cunoscute ne sunt în deobște moravurile administrației noastre, nepregătirea, lipsa de interes și afecțiune a acesteia pentru neamul ce-l slujește și de a căreia administrare se leagă totuși strâns interesele și viața economică a acestui popor.

La noi „datoria de a fi slujbaş al țării—o datorie

1) Serieri politice literare pg. 111. „Despre drepturile politice ale Evreilor”.—M. Eminescu.

2) Serieri politice literare p. 102. „Influența Austriacă”. M. Eminescu.

foarte grea și periculoasă sub domniile vechi, devine un *drept* de a sluji țara, dacă vrea ea, sau dacă nu vrea“ ¹⁾).

Față cu aceasta, zice Eminescu : „a administra ? Dar întrebându-s'a.... ce va să zică a administra ? Ce va să zică buna stare a populației, ca pe un lucru încredințat înțelepciunii și vegherei tale ? *Să gândești pentru cel ce nu gândește*, să pui în cumpănă dările comunale, să le deschizi oamenilor ochii ca să nu puie dări peste dări, ba bucătărit, ba stupărit.... pentru a stoarce și cea din urmă picătură pentru țăran ²⁾ ?“

„.... lucru gingaș e administrația și cât e de necesar ca un subprefect *să știe carte* cât și un profesor de administrație și de economie politică....

„Excepție făcând de țara noastră, administratorul pretutindenea e un adevărat părinte al populației rurale. El are să judece, când *scade populația*, de ce scade : când dă *îndărăt producția*, de ce dă : când e un drum de făcut, pe unde să-l facă : când e o școală de înființat, unde s'o așeze mai cu folos....³⁾“.

Așadar o administrație bună, onestă și pricepută a intereselor neamului, o intensă activitate culturală și o moralitate superioară a poporului, sunt condițiuni sociale cari dau un element de tărie în lupta vieții economice a neamului.

1) Ser. p. 1. pg. 86. „*Influența Austriacă*“ M. Eminescu.

2) A. politice pag. 14-15 „*Ilustrații administrative*“ M. Eminescu la „*Timpul*“ din 18 Decembrie 1877.

3) A. politice pag. 15 „*Ilustrații administrative*“ M. Eminescu.

II

ECONOMIA-POLITICA NAȚIONALĂ

CERCETAREA CLASELOR SOCIALE

Am căutat să arăt în partea I-a — în mod cu totul succint — prin o schițare evolutivă, oarecum, ideile economice teoretice ale lui M. Eminescu, fixând în felul acesta principiile teoretice de bază ce-i vor servi la înțelegerea, explicația și remediarea ce o va propune în fenomenele vieții economice ale poporului român.

Am arătat, cum sub presiunea nevoilor de viață economică, în mod natural, s'a divizat masa indivizilor — omogenă la început — și prin o evoluție lentă a formelor sociale născute, s'au format *clasele sociale*, cari la rândul lor sunt organele vitale firești ale unui organism mai mare — *Statul*.

În legătură cu aceasta, am dezvoltat teoria germană, adoptată de M. Eminescu, a formației naturale a Statului; și am arătat cu această ocazie rostul și scopul Statului, care în special este acela de armonizare și de protejare a claselor sociale.

Ne mai rămâne să tratăm situația economică de fapt a claselor sociale ce alcătuiesc Statul românesc, așa după cum ni le prezintă scrisul lui M. Eminescu, care de data aceasta intră în domeniul cercetărilor *eco-*

nomice naționale; rămânând ca la urmă să dezvoltăm cauzele explicative ale acestei stări și remedierile ce le propunea M. Eminescu.

*
* *

În o caracterizare generală a populației române, se poate spune:

a) *Degenerarea stratului pozitiv* al alcătuirii neamului nostru — *Tăranul român*.

b) *Distrugerea breslelor* și cu ele nimicirea începutului de formație a acelei clase naționale de mijloc ce începuse a se înfiripa în sânul neamului românesc la adăpostul acestor bresle.

c) *Slăbirea clasei diriguitoare* a neamului.

d) *Nașterea golurilor economice* în sânul Statului și ca consecință *parazitismul* ce înăbușe viața economică a neamului.

e) Un mare *dezechilibru economic*.

I. CLASA DE JOS

Țăranul român

M. Eminescu, fiu de român neaoș, al căminarului Gheorghe Eminovici, crescut mai mult la țară, la moșia lor Ipotești din județul Botoșani,¹⁾ în mijlocul țărănimii, din copilărie se manifestă ca prietenul cel mai bun și iubitor al țăranului român.

Iubirea sa înăscută pentru acești frământători ai gliei, ce fac bogăția neamului nostru, alături de vasta lui cultură, de cunoștința perfectă a istoriei neamului, la care se mai adaogă și puterea genială de înțelegere a minții sale; fac ca Eminescu să rămână pentru vecie apărătorul cel mai sincer și curat al dreptăților țăranului nostru, înțelegătorul cel mai puternic al nevoilor și rosturilor lui și sprijinitorul cel mai înfocat al chestiei țărănești.

Această clasă, formată din acele vre-o șase milioane de muncitori ai pământului, este cu adevărat temelia neamului, căci în puterea numărului lor, în vigoarea brațului lor de apărători ai patriei și în mănosul produs al muncii lor, stă existența și dăinuirea neamului. „*Pauvre paysan, pauvre pays — pauvre pays. pauvre roy*“²⁾

1) „Copilăria lui Eminescu în Ipotești“.—Corneliu Botez: în „Omagiul lui Eminescu“, pg. 55—56.

2) Serieri politice literare pg. 100, „Influența Austriacă“. M. Eminescu.

Aceștia reprezintă, productivitatea reală și indispensabilă : iar în mânele lor stă isvorul nesecat de bogăție al acestui stat. Căci, după cum zice Eminescu, produsul celorlalte clase din alcătuirea societății, este mai mult sau mai puțin un produs care, fără de a spune că nu este necesar, totuși este ceva de care mai ușor s'ar putea dispensa o națiune, fiind „mai mult ori mai puțin o activitate de lux — numai una nu : producerea brută care reprezintă trebuințele fundamentale ale omului¹⁾“, (clasa țărănească).

Din această cauză, Eminescu, numește această clasă, „clasa pozitivă“²⁾, căci ea este aceia care cuprinzând majoritatea locuitorilor acestei țări, este clasa care produce elementele de existență absolut necesare națiunii : asigură puținele lucruri de cari nu se poate priva omul în existența lui firească : mâncarea, locuința, îmbrăcăminte, etc.

Luxul și bogăția poate a modifica trebuințele umane, dar în fond ele rămân aceleași, zice Eminescu. „Romanul care mânca limbi de privighetoare, se putea hrăni și cu pâine, dar fără aceasta nu putea ; el purta purpură, dar îi trebuia postav ; locuia în palat, dar îi trebuia casă“³⁾.

Producerea materiei brute fiind principalul, un neam trebuie să îngrijească de clasa aceia care este producătoarea acestor materii brute—clasa țărănească,—care este în acelaș timp „clasa cea mai conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui

1) Serieri politice literare pg. 100, „Influența Austriacă“. — M. Eminescu.

2) Serieri politice literare pag. 100, „Influența Austriacă“, — M. Eminescu.

3) Serieri politice literare pag. 100, „Influența Austriacă“ — M. Eminescu.

popor, nația în înțelesul cel mai adevărat al cuvântului ¹⁾“.

„..... Aproape singurul producător în țara noastră e țăranul, trei din patru părți ale poporului, susținerea întregii xenocrații se traduce în muncă țărănească, în bir plătit de țăran sub sute de forme ²⁾).

Iar în fața adevărului acesta mare — importanța clasei țărănești—Eminescu pune hotărât întrebarea :

„Cum am tratat noi pe acești țărani ?

„Am clădit un aparat greoiu și netrebnic pe spatele sale, aparat reprezentativ cum îl numim, și care nu-i de cât pretextul de a crea din ce în ce mai multe posturi, plătite tot din punga lui direct sau indirect. Intr'o țară, care n'are export industrial, țăranul muncește pentru toți : sigur și necontestabil.... toate ne vin în schimbul grâului nostru și acest grâu îl produce numai țăranul, grâul e produsul muncii sale ³⁾“.

„Cu cât mai mulți indivizi se sustrag de la producerea brută, cu atât mai mulți trăesc pe sama aceleiași sume de oameni. Ce este consecvența ? Este că acel om sau nu va fi în stare să ne susție, sau va trebui ca cu acelaș timp și cu aceleași puteri să producă mai mult. Va trebui sau să peară, sau să se cultiveze și să lucreze cu mașina. Care-i cazul nostru ? El nu s'a cultivat. Țăranul nostru e acelaș ca și înainte de cincizeci de ani, dar sarcina ce o poartă, înzecită. El poartă în spatele lui : câteva mii de proprietari (la începutul secolului câteva zeci), sute de mii de Evrei (în începu-

1) Serieri politice literare pag. 100-101 „Influența Austriacă“— M. Eminescu.

2) Articole Politice pag. 167 „Fanariotii și clasele dirigențe“— M. Eminescu.

3) Serieri politice literare pag. 101. „Influența Austriacă“.— M. Eminescu.

tul secolului câteva mii), zeci de mii de alți supuși străini (în începutul secolului câteva sute)¹⁾.

Astfel desvoltă, Eminescu, în deosebitele sale scrieri această mare chestiune a muncitorilor de la sate: problema aceasta țărănească care frământă cu putere și azi mintea iubitorilor de neam.

Și cu durere constată Eminescu, cum în urma unei legi de împrumut, ca cea de la 1864, de la care se aștepta regenerarea acestei clase susținătoare a neamului și îndrumarea ei pe o cale nouă de înflorire și progres: procentul de degenerare a acestei clase țărănești totuși crește.

De sigur, nu lipsa de pământ era principala cauză ce trebuia înlăturată și care totuși, nu a fost remediată prin această lege rurală, care nu împiedică fracționarea pământului prin succesiune: ci starea culturală, administrația intereselor publice și sistemul vieții economice.

Problema acestui proletariat de țărani, ce s'a născut în țara românească, este mult mai complexă de cât ar părea ea la prima vedere.

Va trebui să se înțeleagă bine, că izvorul adevărat al răului de care suferă țăranul român nu este numai lipsa de pământ. Sistemul de muncă ce se întrebuințează; lipsa creditului țărănesc ușor de găsit și efortul cu care să poată face față nevoilor în timpuri grei și în timpul muncilor: lipsa de islazuri suficiente pentru hrana vitelor; lipsa de educație suficientă și de pregătire și îndrumare în viața economică a vremurilor noi, mai aspră și mai exigentă: lipsa de legi mai proteguitoare a intereselor ei; desființarea

1) Scrieri politice literare pag. 101. „Influența Austriacă“ — M. Eminescu

latifundiilor ; ¹⁾ înlăturarea arendășiilor de scurtă durată și a speculei muncii țărănești ; ocrotirea reînființării acelei bătrânești industrii casnice ; îndrumarea spre o viață economică mai industrială, etc. etc. sunt diferitele fețe sub care trebuie privită chestiunea aceasta țărănească.

- Iar soluționarea ei — cred — nu se va putea găsi numai în repartizarea de noi pământuri și mărirea ogoarelor țărănești, ci și în corectarea radicală a împrejurărilor de viață economică, socială și culturală sub care nu este dat să se prăpădească poporul român.

Și numai când cercetăm mai de aproape și constatăm umila stare a celor mulți, a țăranilor ce la sate zac în cea mai mare ignoranță și mizerie, neștiuți și necercetați de nimeni, săcătuiți prin muncă, istoviți de boală și lipsiți de hrană: în timp ce prin porturile noastre, în nave ce poartă flamuri străine în vârfurile catargelor făcute din bradul despicat de mâna acelorăși țărani din coama munților acestei țări, ca o ironie a soartei vedem cum se scurg pe luciul apelor către străi-

1) Eminescu pare a fi apărătorul latifundiilor. „.... pe când un boer, care avea 10.000 fălei, apăsa foarte ușor asupra supușilor săi, unul care are 300 apasă foarte greu asupra satului. *Desfacerea parțială a latifundiilor* înmulțește numărul clasei feudale, apăsarea devine atomistică. țăranul începe a sărăci și a da înapoi. Aceasta merge crescând și disoluțiunea claselor pozitive crește, crește—crește și azi...

.... Un boer, posedă — e indiferent unde, destul că era boer românesc — 250.000 de fălei într'un hotar. Era un om de un caracter rău, sgârbit, răpitor, ambițios fără margini. Dar era un om. Ce simțeau țăranii cum este boerul ? Țăranii săi erau bogați, căci apăsarea umuia numai, împărțită asupra unei mase atât de mari de pământ și de oameni era aproape nesimțită. în locul unui subiect, erau acum mai multe subiecte, cu aceleași trebuințe, cu aceleași cheltuieli și cu mai mică avere" (M. E. „Infl. Austriacă" pag. 97, Ser. p. I.) Totuși Eminescu nu are dreptate în această privință ; latifundiile sunt și vor fi totdeauna dușmanul cel mai mare al poporului.

Proprietatea mare însă, este aceia care va asigura un sistem de muncă rațional, va fi pilda de muncă în viața muncitorului ; iar proprietarul român co-și va lucra singur moșia va cimentea legăturile de iubire între clasa de jos și clasa de sus, ale aceluiași neam.

nătate grânele îmbelșugate, bogăția țării, produsul unui popor ce de mult nu îi mai este dat de a se înfrupta din ea ; putem înțelege entuziasmul și înflăcărarea ce o pune Eminescu în cercetarea chestiei — pe care noi am relevat-o numai—a acestor oropsiți ai soartei, ce-și aprind cu smerenie și cu încredere candela la icoana celui a tot putinte, în speranța unor vremi mai bune.

II. CLASA DE MIJLOC

Desființarea breslelor. Instrăinarea industriei românești.

Încă de cu mult în urmă, prinsese a se fixa începuturile de cristalizare a unei mici clase de mijloc, formată din aceia, cari se deprinseseră a-și pune munca lor în direcția acelei munci productive de transformare destul de mănoasă, care aducea bogăția acelor meseriași români de odinioară.

Încetul cu încetul, această clasă de meseriași primea loc și se înmulțea la adăpost, sub sprijinul și ocrotirea *breslelor* de odinioară. Ea împlinea și o mare nevoie economică a neamului, aceia a prefacerii și transformării materiilor prime, așa ca ele să poată satisface la toate nevoile, ori cât de variate, ale societății întregi.

Prin înjghebarea acestei clase, se creia și neamului o superioritate sub raportul economic al statului, născută din situația de independență ce el o căpăta față cu piețele străine, din satisfacerea prin sine a trebuințelor sale.

Totuși cu timpul, în ultimul secol, spre nenorocul acestui neam și prin vitregia timpurilor, din diferite cauze, cum de exemplu :

1) Din cauza **desființării breslelor** prin regulamentul organic ¹⁾, acești meseriași, rămași astfel fără de nici

1) Ser. p. I. „Instrăinarea industriei românești“ pag. 226. M. Eminescu și „Despre drept. politice ale Evreilor“ pag. 112 M. Eminescu.

un sprijin și fără nici un ajutor în lupta grea, față de noua rasă imigrantă — Evreii, cari i-au distrus și i-au înlăturat din această viață economică — : la care se mai adaugă și desființarea „privilegiilor lor“¹⁾ de odinioară, sunt nimicii și ei se pierd în masa mare a proletariatului orășenesc, „fără nici o însemnătate pentru nație, o clasă de turburători de miserie“²⁾.

2) *Contactul cu străinătatea și „concurența fabricatului gata*, adus din străinătate. fabricate răle, însă ieftine, care se vând ușor într-o societate ca a noastră, lipsită de simțul economiei“³⁾ și lipsită și de un îndestulător protecționism prin un tarif vamal⁴⁾, care să protejeze cu suficiență interesele economice ale țării noastre, a făcut ca desfacerea produselor străine să înlocuiască pe cele ale noastre și cu aceasta să nimească pe industriașii români.

3) *Formele noi ale civilizației*, pentru care meseriașii noștri nu aveau nici cunoașterea și nici pregătirea necesară, îi făcură neapți pentru a se putea susține și merge mai departe ; iar reprezentanții civilizației noi — Evreii — fură aceia ce îi înlocuiră. Așa de exemplu „modificarea repede a portului și lepădarea în pripă a tuturor costumelor vechi“⁵⁾, făcând să dispară vechii croitori români și în locul lor să apară „croitor(ii) de strae nemțești“⁶⁾.

4) De asemenea, „lipsa de precauțiune, care a domnit la introducerea tuturor reformelor sociale“⁷⁾

1) *Sc. p. l.* „Instrăinarea industriei românești“ pag. 226 Mihail Eminescu.

2) *Scrieri politice literare*, „Infl. austriacă“ p. 97, M. Eminescu

3) *Sc. p. l.* „Instrăinarea industriei rom.“ p. 226 M. Eminescu.

4) Eminescu este susținătorul „protecționismului vamal“. — Vezi *Sc. p. l.* „Pentru protecționismul vamal“ M. Eminescu pag. 230. C. d. I. No. 56 din 1877 la „Revista externă“.

5) *Sc. p. l.* pg. 226 „Instr. ind. române“. M. Eminescu.

6) *ibidem*

7) *ibidem*

Aşa, luând exemplul lui M. Eminescu, cu ocazia „desrobirei” au perit o mulţime de industrii indigene, căci cei ce le profesau n’au mai fost privilegiaţi¹⁾; 1) aşa că aceştia nestatornicindu-se şi neducându şi mai departe industria ce fiecare o ştia : ferărie, dogărie, căruţarie, etc., aceşti industriaşi se pierd şi ei în conglomeratul acela imens al proletarilor şi se sting cu totul.

5) Adăugând la acestea şi cauza cea mare „principală”—cum zice M. Eminescu—acea a „introducerii pripită a egalităţii sociale în România”²⁾ formăm tabloul complet al cauzelor ce au adus nimicirea completă a începutului de formare a acelei clase de mijloc pământene.

În adevăr, în o societate ca a noastră, în care în ultimul secol se începuse o îndrumare greşită, o mişcare nesănătoasă, nu bazată pe muncă, ci pe privilegiu ; „pe când comerciantul din Lipsca caută să-şi adauge milioanele, ciubotarul din Germania să-şi înmulţească muşterii, negustorul şi ciubotarul românesc caută să devie boer”³⁾.

„Toate isvoarele de puteri ale societăţii curg spre un singur punct, spre acest privilegiu, părăsind vechia şi neatârnată lor albie.

„Negustorul vrea să fie boer, ţăranul fecior boeresc. boerul mic—boer mare, boerul mare, Domn.

„Camardinerii, comişii de la grajduri, vechilii de moşii, vătăjii se boeresc toţi şi au o progenitură foarte bogată. Această progenitură umple cancelariile.

„Dar prin această grămădire la porţile privilegiilor şi ale slujbelor, rămân *goluri economice*, pe care

1) *ibidem*

2) *Scrieri politice literare*, pag. 226 „Iustr. ind. române.” M. Eminescu

3) *Ser. p. l. pg. 94*, „Infl. Austriacă” M. Eminescu.

le umple un element străin — **Evreii**. Unde bacalul boerit și-a închis dugheana, și-a deschis-o Evreul, unde fiul blănarului s'a făcut cinovnic, blănarul Evreu și-a deschis dugheană, unde ciubotarul român s'a făcut custode al Urbei, acolo Evreul și-a deschis ciubotărie“ ¹⁾.

Cu timpul, această grămădire tot crește: ea devine din ce în ce mai mare, își umflă rândurile cu negustorii și meseriașii retrași, cu fii acestora și boerii scăpătați și se naște astfel clasa numită de Eminescu — „clasa scribilor“ ²⁾.

Este un trist adevăr pe care datele statistice comparate—cele de la 1849 față de cele din 1909/10—ni-l dă; și o dureroasă constatare, că numărul meseriașilor români de azi este mult mai mic decât numărul acelorora de la 1849: cu toate că populația acestui neam s'a îndoit aproape, iar necesitățile vieții au întrecut orice măsură, dar pe cari numai străinii le speculează.

Așa pentru orașul Iași, de exemplu :

FELUL OCUPAȚIEI		La 1849	La 1909 1910		
		Români	Români	Evrei	Alte naționalități
Bacali	stăpâni .	115	11	290	
	calfe .		168		
Cismari .		74	366	790	64
Ciubotari .		45			
Blănari .		65	20	75	
Șăpcari .		32	—	9	
Croitori .		59	67	1418	24
Săpunari .		21	2	14	1
Dubălari .		29	1	7	

1) Ser. p. I. pg. 94—95 „Infl. Austriacă“ M. Eminescu

2) Ser. p. I. pag. 96 „Influența Austriacă“. M. Eminescu.

III. CLASA DE SUS

Boerii vechi. Pătura suprapusă.

În decursul timpului de 19 secole de viață zbuciumată a poporului român în aceste locuri ale țării românești și din necesitatea de conducere în timp de pace ca și în timp de restriște, se nascură cu timpul *boerii*, bărbații voinici și chiaburi ai neamului, acei iubitori de țară și popor, luptătorii hotărâți pentru apărarea drepturilor, credinței, limbei și naționalității românești.

Aceștia sunt sfetnicii domnești, și demnitarii țării de odinioară, cum și sprijinitorii și apărătorii clasei țărănești.

De această veche clasă boerească istorică se leagă în trecutul poporului românesc, gloria strălucitoare a unor secole din istoria română. Și numai istoria doară, mai poate vorbi de rostul acestei clase și de faptele mărețe ale boerilor de odinioară !

Împrejurări de viață nefastă pentru Români însă, au făcut ca să slăbească această clasă, s'o zdruncine din temelie, s'o învenineze și să o corupă. Astfel pătrunderea Grecilor în țară, acea *domnie a Fanariotilor*, care a adus cu sine putrezirea claselor noastre sociale, face că „aristocrația noastră, din războinică și mândră ce era, a devenit în cea mai mare parte servilă, încrucișându-se cu stârpitura grecului modern ¹⁾“

1) Ser. pl. pg. 113 „Despre dr. pol. Evr.“ M. Eminescu.

dar cruntă și neînduplecată în raporturile ei cu țăranul român.

Mai apoi alte împrejurări: *contactul pe terenul cultural cu Polonia, ocupația rusească*, etc., aduc elemente noi de corupție a acestei clase și se accelerează astfel procesul de nimicire și de înstrăinare a acestei clase, conducătoarea neamului și reprezentanta idealurilor românești.

Pe lângă acestea, *perderea averilor*¹⁾ prin diferitele moduri și cu ea și influența lor politică și socială; etc., fac ca această clasă istorică să-și rărească rându-rile sale din ce în ce mai mult.

Totuși nevoile de călăuzire și de apărare, și interesele vieții intelectuale ale neamului, sunt strâns legate de clasa aceasta.

Dar clasa de sus fiind în același timp deținătoarea averilor și fiind stăpânitoarea marelui proprietăți: de ea se leagă și soarta vieții economice a țăranului și a neamului românesc.

Ori cât de șterse, dar în inima boerilor ce formează actuala clasă conducătoare, vom trebui să găsim din simțimintele ancestrale de iubire, de ocrotire și de îngăduință față cu țăranul muncitor al câmpurilor noastre.

În secolul ultim însă — zice Eminescu — în locul acestei clase conducătoare istorice, începe a se substitui o clasă de „*origină incertă*” formată din aceia, sau din fiii acelor, cari știind numai arta scrierei și a cetirei și cari pornind dela nimica, ajunseser a-și face o

1) „Există în adevăr familii istorice în țară: numele lor e format în genere după numele vre-unui munte din Carpați.

„Dar sub domnia unui regim de ereditate, care avea în vedere împărțirea averilor, în cursul timpului ele n'au putut păstra nici o avere destul de mare, nici o influență politică covârșitoare pentru a fi ceea ce baronii au fost pentru Anglia, patricienii pentru Roma sau pentru Veneția”. A. politice pg. 120 „Desvoltarea istorică” M. Eminescu.

stare mai mult sau mai puțin mare, în timpul regulamentului organic prinarendă, prin slujbă la stăpân, sau la stat.

În locul boerilor mari „se deschide o poartă mare boerilor mici, foștilor comiși, foștilor vătăji de moșie sau fiilor lor... și în schimbul vechei clase boerești, apare o clasă nouă, care n-o compensează de fel pe cea veche — *clasa scribilor*“ și cari nu au alt merit decât că știu a scrie și a ceti, spunea Eminescu când era la Iași.

După trecerea la București însă, Eminescu dezvoltă teoria „*păturei superpuse*“, a acelei clase nouă formată din acel „element etnic cu totul nou și hibrid... rămășițele haimanalelor de sub steagurile lui Pasvantoglu și Ypsilant și resturile numeroase ale cavalerilor de industrie din Fanar ¹⁾“ și cari ajutați de identitatea religiei, de caracterul lor insinuant și de slăbirea claselor noastre sociale, au știut să se strecoare printre români, să se altoiască pe trunchiul străvechiului popor român, „să-i amăgească și să ajungă *a-i stăpâni*, și pentru ca lucrul să le succeadă și mai bine. au preocupat tocmai instinctele noastre naționale ²⁾“. Așa dar vechea clasă istorică boerească rărită, prin împrejurările de mai apoi, cată în ultimele decenii a fi înlocuită prin o clasă nouă — a scribilor, sau prin o clasă de formație recentă, străină, — pătura suprapusă. În asemenea caz, interesele de conducere și nevoile reale de viață economică ale neamului, intrând în mâinile unei clase ce nu are nimic din sufletul și apucăturile ade-văraților boeri, sunt periclitate.

S'a zis însă, că teoria păturei suprapuse ar fi produsul din urmă al minței îmbolnăvite și slăbite a lui Eminescu... Ori câtă exagerație am găsi în rândurile ulti-

1) Articole politice pg. 133—134 „Pătura superpusă“ M. Eminescu.

2) Ibidem

melor sale scrieri ¹⁾, în cari tratează Eminescu această nouă pătură suprapusă, ce „ne-a furnizat generația actuală de guvernanți ²⁾“ totuși, această teorie este produsul sănătos al minții lui Eminescu și rezultatul cercetărilor omului de geniu, asupra împrejurărilor de viață economică ale neamului; căci găsim semnalată această teorie, chiar în lucrările sale din prima perioadă ³⁾.

Înțelesul real al aprinderii cu care o tratează în ultimul timp această clasă și mânia lui fulgerătoare contra ei, trebuie văzută numai în energia și patima ⁴⁾ ce punea Eminescu în lupta politică din ultimii ani ai vieții sale, dusă prin coloanele ziarului „Timpul“ din București.

1) A. Politice. „Desvoltarea istorică“ pg. 119—123; „Pătura superpusă“ pg. 133—139; „Elementele străine“ pg. 139—142; „Români de proveniență incertă“ pg. 143—147; „Fanarioții și clasele dirigente“ pg. 165—171; etc.

2) „Apoi ne-ai jucat guvernul în mâinile unor oameni, dintre cari unii nu au doar alt merit, decât că sunt sămânța urdorilor Fanarului, n'au alte cunoștințe decât să facă fluturi pe hârtie și să—tacă“. Sc. p. I. pg. 30. „Dragostea de poporul românesc“ M. Eminescu. (Este un fragment fără titlu) Ms. 2257, f. 65, de pe la 1868—1870.

3) G. Panu „Amintiri din Junimea“ Săptămăna 1903. Vezi Sc. p. I. pg. XVII și pg. XXII „Introducere“ I. Scurtu.

4) „Așa-dar, încă odată, *distinguendum est*.

„Avem de-o parte *rasa română*, cu trecutul ei, identică în toate țările pe cari le locuiește, popor cinstit, înimos, capabil de adevăr și de patriotism.

„Avem apoi de-asupra acestui popor o *pătură superpusă*, un fel de sediment de pungăși și de cocote, răsărită din amestecul scurșăturilor orientale și occidentale, incapabilă de adevăr și de patriotism, rasa... pe care Moldovenii din eroare o numesc Munteni“. A. P. pg. 136. „Pătura superpusă“ M. Eminescu.

IV. GOLURILE ECONOMICE

Influența străinilor

Plecând dela premiza stabilită, că o clasă socială este o verigă indispensabilă în alcătuirea organizmului unui popor și apropiând-o la cercetările făcute asupra situației de fapt a claselor sociale, vom ajunge a fixa încă una din fețele chestiunii vieții economice din țara Românească : *golurile economice și străinii—Evreii*.

În adevăr, față cu nimicirea începuturilor de formațiune a acelei clase de meseriași și industriași români, în împrejurările arătate, și față cu creiarea acelui nenorocit proletariat al condeiului—clasa scribilor, născut din cei ce părăsiseră meseriile și industriile lor, etc., „rămân *goluri economice*, pe care le umple un element străin—*Evreii*“¹⁾, căci nevoile economice ale națiunii cereau împlinire. Astfel, pământul românesc ajunge, după cum am văzut în cercetarea situației de fapt a claselor sociale și tabela statistică dată, un teren de exploatare al nevoilor proletarilor săi și de îmbogățire a străinilor.

Eminescu, înțelegând bine rosturile vieții economice românești, strânsa legătură între acestea și interesele Evreilor și conflictul fatal de interese al acestor două rase diferite ce vin în contact, el atacă cu curaj,

1) Serieri politice literare pag. 95, „Influența Austriacă“. M. Eminescu.

cu această ocazie, problema evreiască și discută chestia drepturilor ce această rasă le reclamă.

* * *

În tot timpul și în orice societate omenească pe acest pământ, atât drepturile publice cât și cele private au fost răsplata jertfelor și a muncii încordate pe care generații întregi au pus-o în timp de secole.

În țara noastră — mai ales — a cărei istorie înscrie cel mai zbuciumat trecut ce-a putut fi la baza plămădinei vre-unui neam, dreptul acesta sacru, de proprietate asupra unei bucățele de pământ din trupul acestei țări, este compensarea muncii războinice și a jertfelor de sânge a generațiilor ce s'au scurs în acele 20 de secole de viață în aceste ținuturi, pentru apărarea acestor ogoare și păstrarea neștirbită a religiei, limbei și datinilor naționale.

În asemenea împrejurări la noi totuși, o seminție străină — *Evreii*, egoistă și exclusivistă — neasimilabilă, — „o seminție care câștigă toate drepturile fără sacrificii și muncă, ¹⁾” care fără a produce, trăiește numai din specularea și „*traficarea muncii străine*” ²⁾”, înfingându-se în sânul acestui neam și acaparându-i întreg capitalul, întreaga proprietate urbană, „toate arteriile vieții economice care se bazează pe speculă” ³⁾” și toate izvoarele de bogăție, această seminție care fără a compensa cu ceva munca claselor pozitive ale neamului, ne cere o egalare a drepturilor politice și dreptul de stăpânire a pământurilor rurale ale țării.

În fața acestor cereri și a acestei seminții care ne hulește prin gazetele străine, înveninând astfel ra-

1) Ser. p. I. pg. 107 „Despre dr. p. ale Evr.” M. Eminescu.

2) Ser. p. I. pg. 108 „Despre dr. p. ale Evr.” M. Eminescu.

3) Ser. p. I. pg. 115. „Despre dr. p. ale Evr.” M. Eminescu.

porturile noastre cu străinătatea; noi, cedând numai unui instinct legitim de apărare, am luat poziție.

Și poziția ce am luat în fața acestui neam, care nu cere ca și clasa de mijloc din sec. XVII libertatea muncii producătoare, ci „libertatea traficului“ ¹⁾, în fața acestui „veșnic consumator“ ce reprezintă speculația nesănătoasă și concurența neleală, și ca singurul „modus vivendi“ ce puteam găsi, nu au fost decât niște restricțiuni juridice față de aceștia, cari restricțiuni au existat de altfel, de pe timpurile lui Ștefan Vodă — și nu din cauza religiei ²⁾.

Astfel mintea genială a acestui nemuritor scriitor și cu sufletul său curat, destramă în cele mai mici ale ei amănunțimi această cestiune, și în fața cererilor ce aceștia fac și a marei primejdii cu care această seminție ne amenință, Eminescu pune încheierea : „De aceea vom rezuma judecata în forma unui fetva al Șeicului-Islam zicând :

„Legea zice : că cine conspiră cu străinii în contra instituțiilor țării și a poporului în mijlocul căruia trăește,—este un trădător.

„Merită un trădător drepturi?

„Nu“. ³⁾

1) Ser. p. I. pg. 111. „Despre dr. p. ale Evr.“ M. Eminescu.

2) Ser. p. I. pg. 110. „Despre dr. p. ale Evr.“ M. Eminescu.

3) Ser. p. I. pg. 116. „Despre dr. p. ale Evr.“ M. Eminescu.

V. DEZECHILIBRUL ECONOMIC

Cerințele mari de grâne ale Europei și fertilitatea pământurilor românești, fac ca România se între în jocul economic al pieței universale.

Astfel angajată, țara Românească avu să sufere urmările noiei vieți economice; căci în noua situație economică creiată neamului acestuia, muncitorul care odinioară își punca munca lui numai pentru produce-re a valorilor cu care răspundea la nevoile de satisfacere a trebuințelor interne, are acum a produce valori de schimb, pentru a răspunde cerințelor nemărginite ale străinătăței. Și cum singurul producător al acestor valori în țara noastră este țăranul român, el are a suferi și consecințele.

În adevăr, țăranul nostru care este același ca și cu 50 de ani în urmă, deprins să crească „mai cu samă vite“, să fie păstor, și a cărui „muncă ușoară se potrivea cu regimul aspru, cu posturile sale lungi, cu traiul său simplu. Azi muncește toată vara ca să-și plătească dările...”¹⁾ Acest țăran, fără a fi cultivat, sau deprins a lucra cu mașinele, cu accleasi puteri de muncă de odinioară, trebuie să răspundă la cerințele actuale mult mai crescute ale pieței și să ție față în același timp și înaintea dorințelor de îmbogățire excesivă a moșierilor, cari nu mai știu să cruțe nici puterile de

1) Scrieri politice literare pg. 101, „Influența Austriacă“. — M. Eminescu.

productivitate a acestor iloți ai pământului și nici puterile de fertilitate ale solului.

În această situație, în care o clasă socială își istovește energia și toate puterile ei de producere, pentru a spori productivitatea cerută de împrejurările noi ale vieții economice a neamului și fără ca ea să aibă vre-o compensare de orice natură în schimb, se produce un mare dezechilibru economic ¹⁾ care are ca consecință degenerarea vieții economice și diminuarea sporului de înmulțire a populației.

1) „Toate acestea sunt clare, sunt matematic exacte. Suma de putere de care dispune țăranul, nu poate suporta greutatea ce i se impune fără nici o compensație ; el cheltuiește din puterea lui vitală mai mult de cât poate restitui : de acolo, falimentul puterilor lui vitale : morbiditatea, mortalitatea”. (A. politice pg. 167 „Fanariotii și el. diriginte” M. Eminescu).

III

CAUZELE EXPLICATIVE

Fără ca Eminescu să ne fi dat întreaga țesătură a cauzelor ce explică reaua stare economică în care se zbate neamul românesc : totuși, el ne-a indicat cauzele de căpetenie, căci — cum spunea Eminescu — : „e greu de a expune o idee fundamentală cu ramificațiile ei așa, încât să dea un *tablou unitar*.

„Ideea există toată implicită în cap. dar spre a o expune..“, ¹⁾ este greu. Și de altfel, Eminescu nici nu făcea studii speciale de economie politică.

Din scrierile sale însă, vom căuta să desprindem și să întregim catena acelor cauze ce stau la baza înțelegerii soartei economice a neamului nostru : căci — cum spunea și Eminescu — cunoașterea cauzelor neorânduinelor vieții economice ale unui neam, cercetate în vederea remedierilor ce trebuiesc aduse, se impune cu necesitatea cu care se impune și în norma legilor fiziologice — cunoașterea cauzelor unui rău : pentru ca stârpind cauza, să dispară și răul. ²⁾

Incepând cercetarea istorică a acestor cauze, din

1) Serieri politice literare pag. 97. „Influența Austriacă“ — M. Eminescu.

2) Serieri politice literare pag. 84. „Influența Austriacă“ — M. Eminescu.

pragul secolului XIV-lea, Eminescu fixează atât *cauzele vechi*, cari s'au urzit dintr'un început și stau la baza situației de azi și pe cari s'a bătut în timpul din urmă, firul *cauzelor mai noi*, dela 1865 încoace.

Pentru cercetarea **cauzelor vechi**, împărțim timpul dela sec. XV — 1865, în trei perioade :

Perioada I-a, (sec. XV — 1711); perioadă de *stabilitate* binefăcătoare.

Perioada II-a, (1711—1821); timpul *domniei Fanariotilor*, perioadă de doliu pentru neamul românesc.

Perioada III-a, (1821—1865) : subîmpărțită în trei răstimpuri :

Răstimpul I-iu, (1821—1829); al *dominațiunii turcești*.

Răstimpul II, (1829—1832); în care se va vedea efectul *tratatului de Adrianopole* asupra țărilor Române și *influența Austriacă* în aceste țări.

Răstimpul III, (1832—1865) : al *ocupației rusești* și *Regulamentului organic*.

Perioada IV, (dela 1865; încoace) ; este perioada în care vom cerceta **cauzele noi**.

PERIOADA I-a

(Sec. XV—1711)

Lăsând deoparte timpurile mai nebuloase ale trecutului și începând din Sec. XV-lea, când istoria faptelor devine mai străvezie, această primă perioadă a „*Domniei electiv*”¹⁾, este epoca de înflorire, de viață economică liniștită și de consolidare națională.

În acest timp toată energia și întreg paralelogramul de forțe ale națiunii române este îndreptat în direcția apărării neamului de cotropirile străine.

„*Efectele stabilității*”²⁾ se văd—zice Eminescu—sub domniile lungi și binefăcătoare ale lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare în Moldova, și a lui Matei Basarab, etc. în Muntenia. Ei organizează țara bisericește și politică, și neamul prosperă : iar populația crește „atât de repede, în cât ajunsese la numărul cel are astăzi, adică 3 milioane aproape numai în Muntenia ;”³⁾ iar viața economică a neamului românesc era în floare sub ocrotirea vechiului drept românesc — obiceiul pământului.

1) Serieri politice literare pag. 89, „Influența Austriacă” — M. Eminescu.

2) *ibidem*.

3) A. Politice pag. 139 „Elementele străine” M. Eminescu.

PERIOADA a II-a

(1711—1821)

Dar, după Dimitrie Cantemir în Moldova și ceva mai apoi după stingerea Basarabilor în Muntenia, pășind în o epocă nouă, în plină *nestabilitate*, influențele din afară înving elementul autohton și se instalează „*domnia Fanarioților*“.

Domnia Fanarioților înscrie în istoria neamului românesc epoca de decădere a dreptului românesc, de jaf și de înngenunchiare economică și de nesocotință chiar a demnității de om ; este epoca de doliu pentru destinele neamului acesta.

Sub noii domni fanarioti, trimiși pe un anumit soroc și „cari aveau numai titlul de domn și pomenirea în biserici, nici de cum însă consistența monarhică ; puterea centrală a statului e curat nominală ¹⁾“. Aceștia au sacrificat toate nevoile țării și neamului acestuia, în fața scopului de îmbogățire personală, repede și nemăsurată ²⁾.

Această domnie fanariotă „a putrezit clasele noastre sociale“ ³⁾, zice M. Eminescu, și cu drept cuvânt.

Vechea dregătorie, clasa boerească, sprijinitoare la nevoile neamului, fu infectată de contactul cu Gre-

1) Ser. p. I. pg. 91. „Infl. Austriacă“ M. Eminescu.

2) Ser. p. I. pg. 91—92. „Infl. Austriacă“ M. Eminescu.

3) Ser. p. I. pg. 113. „Infl. Austriacă“; pg. 127—128 „Elenismul“ M. Eminescu.

cii, care-i aduse elemente de degenerare „Clasa înaltă a societății noastre, care luase de la grecul constantinopolitan toată lenea, tot bizantinismul, se lasă ușor înădușită de ciocoimea ei, de foastele ei slugi, care fără nici o muncă meritoasă pentru societate, se urcă repede în locul vechii aristocrații ¹⁾“.

În acest timp și *răzărșii*, pe lângă îmbucătățirile ce sufereau ogoarele lor prin împărțirea între fii, își văd rășluite cea mai mare parte din pământurile pe cari din vechi le aveau drept răsplată a strămoșestii lor vitejii la luptă.

Iar țăranul român, care mai înainte, în liniștitele timpuri din viață patriarhală, își ducea tihnită lui viață, fie în colindatul cu vitele pe plaiurile verzi ale munților în duioasa legănare a doinei bătrânești, fie la munca jiriabiei sale: în această epocă în care nourul negru al fanarioților întunecă lumina soarelui vesel de viață de odinioară, țăranul se istovește prin plata dărilor grele și prin munca grea de îmbogățire a străinului. Sărăcia și desnădejdea îi umplu casa și inima, iar din sufletul lui pier strămoșește-i simțiminte de avânt și vitejie. În vitregia acestor vremi se mistuie tinerele vlăstare ale neamului și scade populația țării de la trei milioane —pentru Muntenia— „scade la 700.000, și aceasta într'o mizerie nemai auzită“ ²⁾.

În acest timp se fac tot mai dese mărginiri ale dreptului, străvechiu și secular al țăranului, de folosință ce el avea asupra pământului: și se desăvârșește acel proces de șărbire și de *vecinătate* al poporului român, care ajunsese în situația de a-și părăsi cu fuga pământurile lor, pentru a scăpa de urmăriri și de plata birurilor grele. Asupra acestei chestiuni a „vecinătății“, Emi-

1) Ser. p. I. pg. 113. „Dr. pol. ale Evr.“ M. Eminescu.

2) A. Politice pg. 140. „Elementele străine“ M. Eminescu.

nescu o amintește numai, fără a o cerceta însă cât de puțin ¹⁾).

În aceeași vreme se formează și acel „complex de *latifundii*“ ²⁾ sub greutatea căruia se zbate și azi inima vieții economice a neamului. Latifundiile sunt dușmanul cel mai neîmpăcat al țăranului român.

În asemenea împrejurări și în o epocă de complectă nestabilitate, de degenerare a claselor sociale și de un mare dezechilibru economic, vitregia timpurilor sporește și mai mult nenorocirea neamului, prin pierderea a două provincii românești: Bucovina și Basarabia.

„Moldova perde...”

„Perde vatra așezării ei, stupul de unde au pornit roiriile care au împoporat Țara de Jos, mormintele Domnilor, vechea sa capitală, Mitropolia sa veche: Moldovenii au avut nenorocirea de a vedea înstrăinat pământul lor cel mai scump.—și nu prin războiu—prin vânzare“ ³⁾

1) A. Politice pg. 11. „Bătrânii și tinerii“ M. Eminescu.

2) Serieri politice literare p. 92. „*Influența Austriacă*“, M. Eminescu.

3) Serieri politice literare p. 92. „*Influența Austriacă*“, M. Eminescu.

PERIOADA a III-a (1821—1865)

La 1821, scuturându-se jugul fanariot ce un mileniu a apăsas asupra grumazurilor românești, și revenind „*domnia națională* ¹⁾“ — deși sub dominația turcească — o eră de viață nouă economică, politică și socială reîncepe.

În această perioadă, în care deși nu se primenise încă bine sistemul de guvernământ de odinioară și să fi avut loc prefacerile adânci din viața neamului de mai apoi, totuși populația țării începuse a mai învia pe baza unor situații de viață economică mai prielnice.

O cultură națională serioasă ridică spiritele din letargia în care încremeniseră și le pregătește chiar, pentru pasul mare din viața României—unirea principatelor române ²⁾.

1) A. politice pag. 140 „Elemente străine“ M. Eminescu.

2) Articole Politice, p. 140, „Elemente străine“. M. Eminescu.

R A S T I M P U L I - i u

(1821—1829)

În acest timp, țările române, deși sub dominația turcească și astfel hotarele închise exportului de grâne, din cauză că Turcii nu îngăduiau comerțul cu grâne al acestor principate, pe cari le considerau ca chelarele Imperiului otoman pentru vreme de nevoie; totuși pământurile țării fiind mănoase; iar la productivitatea abundentă, adăogându-se și marea dorință de câștig a proprietarilor și arendașilor, trebuia găsită o soluție pentru ca grânele să poată eși din țară sub o formă exportabilă, d. ex. în *vite*. Apoi, „s’au combinat lucrurile. Velnița consuma prisosul și da hrana vitelor. Velnița producea rachiu, rachiu trebuia consumat și era mult. S’au făcut *multe crâșme*. Pentru acestea trebuiau crâșmari. S’au adus *mulți evrei* și proprietarul impune fie-cărui din supușii săi de a lua atâta rachiu pe an. Unele plăți pentru muncă se făceau în rachiu¹⁾“.

Și iată deci—după cum explică Eminescu—cauza înmulțirii crâșmelor în această țară, cum și a înmulțirii evreilor.

Dar după cum, „un mic bulgăre de omăt căzând din vârful unui munte se face din ce în ce mai mare, rupe cu el copacii codrilor, strică ogoarele, astupă un sat. *Un mic simbure greșit în organizația societății,*

1) Ser. p. I. pg. 98. „*Influența Austriacă*“, M. Eminescu.

în viața economică, crește și îngroapă o națiune... Sub dominația turcească au existat micul sâmbure, o dispoziție de export ¹⁾, și care a avut ca consecință înmulțirea crâșmelor și a Evreilor.

Crâșna și evreul, ast-fel introduse, au ajuns a fi izvorul tuturor nenorocirilor acestui neam.

Rachiul este elementul de degenerare și de disoluție a unei întregi clase sociale — clasa țărănească ; iar bogăția și sudoarea muncii acestei clase se capitalizează în mânele acelui element fără patrie, fără limbă și fără naționalitate — Evreii ²⁾.

* * *

Aici, trebuie văzută influența vederilor lui Buckle, autor cu multă trecere în timpul lui M. Eminescu ³⁾.

Și analog cu felul de a-și explica Buckle sărăcia popoarelor orientale cari totuși trăesc în îmbelșugate condiții de viață ; M. Eminescu caută a găsi explicația sărăciei — pentru țările Române — în supraproducția de grâne și în necesitatea de prefacere a acestor grâne, oprite de a se exporta, în rachiul.

1) Ser. pol. lit. pp. 97-98, „Influența Austriacă” — M. Eminescu.

2) Ser. pol. lit. pg. 98. „Influența Austriacă”. — M. Eminescu.

3) „Noua revistă română”, 1909: „Naționalismul, cum trebuie să se înțeleagă”. — Rădulescu-Motru.

RASTIMPUL al II-lea (1829—1832)

Dar dacă la 1829, prin *tratatul de Adrianopole* se decretează liberul comerț de grâne al țărilor române cu străinătatea, cauzele explicative ce le am găsit în răstimpul anterior se mențin. „Velnitele au rămas: în locul grânelor s’au luat cartofii, căci rachiul devenise o trebuință și această trebuință cerea împlinire ¹⁾“.

Dar tratatul aduce o primenire a cauzelor; iar la vechile cauze se adaugă altele. Așa de ex.: prin acest tratat lăsându-se țărilor române liber comerțul cu grâne, România intră prin aceasta, în o nouă fază de producere a valorilor de schimb; iar astfel, găsindu-se în fața cerințelor mari de grâne ale Europei și sub apăsarea lăcomiei de câștig a proprietarilor și arendașilor, la care se mai adaugă și lipsa de prefacere și de îmbunătățire a mijloacelor de producere, țăranul român este silit a produce mult mai mult decât înainte și decât puterile sale. Aceasta, după cum am văzut, formează o altă cauză explicativă a dezechilibrului economic și a relei stări economice a poporului românesc.

* * *

Dar comerțul acesta de grâne cu străinătatea, prilejește contactul țării noastre, ce trăia încă sub formele vechii culturi orientale, cu apusul care strălucea

1) Ser. pol. lit. pg. 98, „Influența Austriacă“.— M. Eminescu.

în lumina noiei civilizațiuni europene. *Iar Contactul cu străinătatea* prin rolul determinant ce-l joacă în industria, comerțul și viața economică a neamului de la această dată, ne dă încă o față a cauzelor ce încercăm să le fixăm.

Astfel Austria, cea mai apropiată de noi dintre Țările Europei, este aceia care își exercită cu putere acțiunea ei nefastă asupra țărilor Române—zice Eminescu în conferința de la Iași „Influența Austriacă”—.

Această influență, care „fiind mai cu seamă actuală, are dezavantajul de a nu sta înaintea noastră ca un șir de fapte complinite, ca ceva rotunzit, ci ne înconjoară din toate părțile, trăim supt presiunea ei, e asemenea unui demon din povești, pe care îl zărești ori încotro te-ai întoarce ¹⁾), a fost și este obârșia celor mai mari neajunsuri politice și economice ale vieții românești.

Prin un precedent ce răsare de sub negura secolilor și din întunericul păcatelor săvârșite odinioară, această *veche influență* s'a manifestat prin *directa ei acțiune* nefastă în două momente istorice: la 27 Iulie 1718, prin *anexiunea Olteniei*—retrocedată după 21 de ani prin pacea de la Belgrad 1739;—și la 1775, când Moldova perde prin rășluire, cel mai frumos colț de țară românească—Bucovina.

„*Diamant din stema lui Ștefan* ²⁾“

Alături de care, stă Influența Austriacă *nouă*, care se manifestă *direct*, pe calea economică în țările românești, pe cari și le-a îngrădit ca cele mai sigure debuseuri pentru exportarea fabricatelor sale ³⁾.

Dar prin concurența iresistibilă a acestor fabricate de proastă calitate, dar eftine și în forma pseudo-

1) Ser. p. I. pg. 79 „Infl. Austriacă“ M. Eminescu.

2) Poesii postume p. 110, „La arme“— M. Eminescu.

3) Ser. p. I. pg. 83 „Infl. Austriacă“, M. Eminescu.

civilizației apusene, se nimicesc industriașii și meseriașii români, cari expropriați din cel mai mănos izvor al vieții economice naționale, merg de măresc proletariatul orășenesc — *clasa scribilor*.

Dar influența Austriacă nouă — zice Eminescu — se mai manifestă și prin „colonizarea prisosului copiilor săi... pionierii cuceririi sale ¹⁾“ — *Evreii*, pe cari îi varsă la noi.

1) *ibidem*.

RASTIMPUL al III-lea (1832—1865).

Ocupațiunea rusească, înzestrează Principatele române cu cunoscuta legiuire: „*Regulamentul organic*“, care cuprindea între alte multe părți bune, zice Eminescu, și o „mică dispoziție, nebăgată în seamă și totuși distructivă: Boerul are voie de a alunga ori când de pe moșiile sale și din vatra strămoșească pe țăranul iobag ¹⁾“. Totuși Eminescu nu dă mai multe detalii și nici nu mai revine asupra acestei importante chestiuni.

Dar „*Regulamentul organic*“, „a desființat de jure breslele ²⁾“ și cu aceasta, întreg acel început de formațiune al acelei clase de mijloc românească, alcătuită din meseriașii și industriașii români, cari trăiau numai la adăpostul și ocrotirea acestor bresle. Iar meseriașii și industriașii, nevoiți a-și părăsi meseriile lor, măresc aceeași clasă a scribilor.

Ocupația rusească aduce, prin ea însăși chiar, un element de nestabilitate — zice Eminescu — în averile boerilor, prin jocul de cărți ³⁾: așa că unele din cauzele explicative de distrugere a claselor sociale le găsim și în această epocă.

1) Ser. pol. lit. p. 96 „Influența Austriacă“. — M. Eminescu.

2) Ser. pol. lit. p. 112 „Despre drepturile politice ale Evreilor“. — M. Eminescu.

3) Ser. pol. lit. p. 96 „Influența Austriacă“. — M. Eminescu.

PERIOADA a IV-a

Realizându-se idealul generației de la 1848 — Unirea Principatelor —, o legiuire comună pentru România nouă se impunea, având de scop unificarea legislației și cimentarea pentru totdeauna a celor două țărișoare surori. Dar datorită, atât strălucirii civilizației apusene, cât și admirației profunde ce generația tânără, ce-și făcuse studiile la Paris, avea pentru geniul francez, face să se adopte legile, constituția, organizația judecătorească și administrația intereselor vieții neamului după exemplul străinătăței.

Se aduce codul civil și celelalte legiuri franceze, se importează constituția belgiană etc., nesocotindu-se cu totul, atât legile pământene, cât și datinele și moravurile acestui neam românesc, care are un trecut de douăzeci de secole de viață pe acest pământ.

Aducându-se aceste legi născute din nevoile unei anumite clase și pentru apărarea intereselor ei — clasa de mijloc —, puternică și bogată din apus, în o țară căreia îi lipsește tocmai această clasă de mijloc, desigur că aceste legi au rămas ca niște „haine“ prea largi pentru corpul națiunii noastre.

Clasele sociale ale statului nostru nu găsesc apărarea completă și sprijinul necesar la nevoile lor, în aceste legi străine „făcute pentru un stadiu de evoluțiune socială, care în Franța a fost, la noi n'a fost încă ¹⁾“.

1) Articole politice p. 31 „Actualitatea“ („Timpul“ din 11 Decembrie 1877); p. 6 „Bătrânii și tinerii“ („Timpul“ din 14 Decembrie 1877); p. 467 „Semi Barbaria“; Ser. pol. lit. p. 99 „Influența Austriacă“, etc. — M. Eminescu.

Dar pe lângă aceste legi fundamentale străine, toate celelalte legi administrative ulterioare și întreaga administrație, nu aduc o ameliorare reală în viața economică a neamului și o compensare a muncii pusă de țăranul român.

Iar reaua situație economică, a clasei țărănești lipsită de ori ce ocrotire, s'a înăsprit din ce în ce mai mult, ajungând ca să avem nenorocirea, ca la lumina purpurie a conacelor și satelor incendiate în revoluția din 1907, să cetim marele adevăr, scris cu slove de sânge a țăranilor împușcați, că: *Românul pierde de foame în bogăția muncii sale și suferă lipsa și durerea în nepăsarea celor ce-l conduc.*

IV

CONCLUZIILE LUI EMINESCU

Din examinarea cauzelor explicative a situației economice în care se zbate neamul românesc, reiese clar că răul este înlăuntru. Și cum această națiune, încă tânără, capabilă și plină de energie, merită o altă soartă; pentru ridicarea din situația de azi, și pentru îndrumarea ei pe calea propășirii, trebuiesc stârpite cauzele ce am văzut că rod din rădăcină, vlăstarul tânăr al poporului românesc.

Ne trebuiesc — zice Eminescu, în o formulă concisă — trei lucruri: Stabilitate, muncă și economie ¹⁾...

* * *

1) „**Stabilitatea**, adică guvern monarhic, ereditar, mai mult ori mai puțin absolut²⁾.”

(Mai mult ori mai puțin absolut, este formula acceptată de M. Eminescu, față cu stăruințele „Junimei” de la Iași, care voia ca acest cuvânt — absolutismul — să dispară complet din conferința sa: căci Eminescu după cum se știe era un apărător sincer al absolutismului și-l

1) Ser. pol. lit. p. 102 „Influența Austriacă”, M. Eminescu.

2) *ibidem*.

găsea ca cel mai potrivit pentru moravurile și împrejurările de viață ale neamului nostru).

Stabilitatea, în toate ramurile de activitate a neamului, zice Eminescu, — politică, socială și economică: stabilitate în viața administrativă și o administrație cinstită pentru a „ajuta la ridicarea claselor muncitoare și la ocrotirea lor“ ¹⁾.

Iar pentru asigurarea stabilității, o monarhie ereditară, stabilă și puternică: căci în asemenea caz, orice tendință individuală se va sfărâma de majestatea și tăria ei și va asigura astfel armonia și dezvoltarea normală a claselor sociale și va da tăria înlăuntru și în afară a statului, asigurându-i păstrarea și prosperarea lui.

* * *

2) „**Munca**, adică excluderea proletarilor condeiului de la viața publică a statului și prin asta silirea lor la o muncă productivă ²⁾“, zice Eminescu.

Societatea și întreg regnul animal al acestui astru, este supus unei legi fixe ce o stăpânește cu necesitate: „*păstrarea de sine*“, care se realizează prin concentrarea și utilizarea energiei sale vitale: *munca*. De la cea mai neînsemnată viețuitoare și până la om, munca sub diferitele ei forme, satisface principiul asigurător al dăinuirii. În încercarea micii semințe, care încolțind sparge scoarța tare a pământului, capătă viața și răsară sub forma firicelului de iarbă la lumina mângâitoare a soarelui de primăvară: în munca migăloasă cu care micul păianjen în colțul întunecos al unui hambar își țese mrejele pentru a prinde gâza din care și trage hrana, etc. și până la lupta aprigă și complexă a omului, pentru a-și asigura existența: de la forma

1) Articole politice p. 178 „Program de reforme“. M. Eminescu: Ser. pol. lit. p. 89-91 „Influența Austriacă“. M. Eminescu.

2) Ser. pol. lit. p. 102, „Influența Austriacă“. M. Eminescu.

instinctivă, inconștientă cu care se prezintă a unele animale și până la acea muncă conștientă, dusă în proporțiile pe cari civilizația i le țarmurește omului; munca — acea concentrare și utilizare de energie, în scopul păstrării de sine — îmbracă variatele ei forme.

În această dezvoltare a ei firească, munca ia forme din ce în ce mai superioare: munca productivă agricolă, munca productivă industrială, etc.

Munca agricolă este aceea care, timp de 18 secole, a împletit cununa de lauri pe fruntea țaranului român. Deși această muncă agricolă, este producătoare, e totuși grea și capricioasă — căci depinde de cel mai nestabil element: natura. — În comparație cu munca industrială, este mai puțin rentabilă și dă numai valorile de satisfacere a trebuințelor de primă necesitate. Trebuie o completare prin îndrumarea către munca industrială. Această muncă este forma mai superioară, stăpânitoare a societăților mai avansate în civilizație: este o muncă mai bogată și care are și avantajul că utilizează *toate* elementele naturei și dă și o ocupație sănătoasă și productivă, *tuturor* locuitorilor unui stat ¹⁾. „Calitatea muncii industriale e alta...”

„Neapărat că nu trebuie să rămânem un popor agricol, ci trebuie să devenim și noi *nație industrială măcar pentru trebuințele noastre* ²⁾.”

„... *Temeiul unui stat e munca, și nu legile.* „Nu înțelegea, asemenea, aproape nimeni că bogăția unui popor stă, nu în bani, ci iarăși în muncă.

„Banul „reprezentează„ numai munca... bogăția nu este în aur sau în pământ, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele sau calitatea muncii productive e proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de țară bogată ³⁾.”

1) A. Politice pag. 23 „Paralele economice“ M. Eminescu.

2) A. Politice pag. 23 „Paralele economice“ M. Eminescu.

3) A. Politice pg. 12—13 „Ilustrații administrative“ M. Eminescu.

În același timp, Eminescu, nu cere exterminarea paraziților societății, sau a proletariatului condeiiului, ci cere îndrumarea acestora la o muncă pozitivă, cu care să compenseze consumația ce ei o fac.

Eminescu nu insistă mai mult asupra acestei chesuni; totuși cu geniala lui minte, cu cunoașterea perfectă ce avea asupra nevoilor vieții economice ale neamului, ar fi dezbătut cauza profundă a acelei stări și ar fi fixat cu aceasta, formula cea mare a remedierii, ce viața economică a României o așteaptă, munca.

3) „**Economia**, adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea: aceasta atât în economia generală a statului, cât și în cea individuală¹⁾“: și pe care am cercetat-o deja.

În afară de aceste trei puncte cardinale, în mod răzleț, Eminescu apare ca sprijinitorul unui sistem vamal protecționist²⁾, ca apărătorul acelei bune gospodării bătrânești și a acelei industrii casnice, care a început a se stinge, dar care este de un real interes pentru economia poporului³⁾. Oarecari îngrijiri în ce privește starea sanitară, morală și culturală⁴⁾ a neamului, etc. pe cari le recomandă Eminescu.

La noi, zice Eminescu, „chestiunea e fără contestare socială: am fi socialiști numai atunci când am propune o *soluțiune* socialistă. Departe de noi asta. Din contra soluțiunea ce o propunem nu poate fi de-

1) Ser. pol. lit. p. 102 „Influența Austriacă“ M. Eminescu.

2) Ser. p. I. pg. 230. „Pentru protecționismul vamal“ M. Eminescu.

3) Ser. p. I. pg. 221—222 „Buna gospodărie bătrânească“ M. Eminescu.

4) Ser. p. I. pg. 228 „Îngrijiri economice pentru starea sanitară și culturală a populației rurale“ M. Eminescu.

cât conservatoare, *reacționară* chiar. Clasele muncitoare trebuesc scăpate de paraziți: paraziții însăși trebuesc, prin o riguroasă organizație, siliți la munca la care se pricep¹⁾.

S'a zis că M. Eminescu a fost un reacționar și de aceea să cercetăm, cu această ocazie, în puține cuvinte și acest „**reacționarism**” al lui Eminescu, atât de mult vorbit și criticat de adversarii săi.

De altfel, singur Eminescu a răspuns în mod destul de documentat, dacă el este sau nu un reacționar și care este reacționarismul lui, în un articol intitulat: „Reacțiunea”²⁾.

Plecând de la analiza sferei conținutului de idee al cuvântului „reacțiune”, împrumutat din mecanică, și determinând atât accepția veche cu care s'a luat în limbajul ordinii economico-sociale, ca o tendință de restabilire a unei stări ce a existat înainte și pe care Eminescu nu și-o însușește: el este un reacționar în sensul nou al accepției, adică a unei *opozțiuni în contra unei acțiuni*. Așa de exemplu, când procesul de ruinare al claselor noastre muncitoare crește, când clasa conducătoare se năruie, când de la izvoarele vieții industriale și comerciale, neamul ne este expropriat: când la sate se istovește și se stinge un popor care nu are pământ de hrană; iar la orașe un proletariat flămând așteaptă schimbarea guvernelor, pentru ca cu munca lor să nu echivaleze beneficiul bugetar ce-l realizează, în timp ce bogăția izvoarelor economice sănătoase intră în mâni străine; și când în asemenea împrejurări Eminescu evoacă figurile blânde ale Domnilor din trecut, înțelepciunea lor, entuziasmul și avântul boerilor de odinioară și acel timp de viață patriarhală a muncitorului: sau când în

1) Articole politice p. 170, „Fanarioții și clasele diriginte”. — M. Eminescu.

2) Articole politice pp. 112—116 „Reacțiunea”. M. Eminescu.

fața nenorocirilor actuale, el dorește a se readuce în țară creșterea repede a populației din secolul al XVIII-lea sau „vulturescul avânt al Basarabilor, starea de bogăție din vremea lui Petru Rareș, ori a lui Mateiu Basarab ¹⁾“ : iată, acesta este — dacă se poate spune — reacționarismul lui Eminescu și pe cari dacă le-ar „putea readuce, ar fi merit și, a fi reacționar ar fi identic cu a fi sporitor neamului și țării ²⁾“.

Și iarăși, dacă în desfășurarea vieții de azi, când toată acțiunea și energia noastră se pierde în patima luptelor politice, vitregă pentru interesele economice ale neamului și soarta clasei muncitoare, Eminescu strigă : „nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi mai bine să nu alegem deputați decât să piară nația românească ³⁾“, dacă și aceasta înseamnă a fi reacționar, acesta este reacționarismul lui Eminescu !

Și asemenea, este rațional când în fața situației actuale în care fără a se fi schimbat cu nimic situațiile economice și sociale de odinioară, am îngreuiat țara cu atâtea forme noi ale civilizațiilor apusene și cu legiuri ce sunt străine nevoilor, obiceiurilor și datinelor noastre, Eminescu zice : „nu forme (noi) ci spirit nou“, căci mai degrabă primește Eminescu o formă învechită, dar care se sprijină în mod real pe un trecut de veacuri și pe un substrat material social sau economic din care a eșit : decât formele noi și pernicioase, cari nu sunt rezultatele dezvoltării organice a statului acesta și a nevoilor, aspirațiilor și obiceiurilor lui.

Din contra, Eminescu însă zice : „numai în continuitate cu lucrările trecutului (și) în prourmarea consecventă a celor bine începute consistă misiunea gene-

1) Articole politice, p. 115. „Reacțiunea“. — M. Eminescu.

2) *ibidem*.

3) Ser. pol. lit. p. 102 „Influența austriacă“. — M. Eminescu.

rațiunei viitoare¹⁾“. Căci ori ce încercare de a rupe firul de dezvoltare firească a națiunii, este arbitrară, este contrară criteriilor firești după care se desfășoară împrejurările vieții și rămîne sterilă.

Vedem dar, că Eminescu, numai sub raportul formal, al stilului în care exteriorizează gândirile sale, este reacționar, dar în fond, nu. Și, deși firea simplistă a lui Eminescu, cultul său pentru trecutul neamului născut din indeletnicirea sa de cercetător al istoriei poporului românesc și înăscuta sa iubire de poetizare a acestor vremi apuse, sunt atâtea motive cari ar în-îndritui reacționarismul lui Eminescu : totuși reacționar nu a fost nici odată Eminescu.

Eminescu a fost și a rămas până la urmă naționalistul înfocat și apărătorul fervent al drepturilor de viață ale poporului românesc.

* * *

Zbuciumat de nevoile grele ale vieții, săcătuit de puteri prin greaua ocupație de gazetar la „Timpul“ din București, a cărei întreagă redactare aproape numai Eminescu o făcea; el totuși scria:

„Mă simt atât de bătrân, atât de obosit — zice Eminescu — încât degeaba pun mîna pe condeiu să încerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus, ca să-mi vii în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rînd din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri și la nimeni.

„Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc....

„Aștept telegramele Havas, ca să scriu iar, să

1) Ser. pol. lit. p. 20, „Despre naționalism și cosmopolitism“. — M. Eminescu.

scriu de meserie. scrie-mi-ar numele pe mormânt, și n'aș mai fi ajuns să trăesc ¹⁾“.

Dar el muncea și muncea din greu: iar în sângele lui clocotea boala grea ce nu avea să-l mai cruțe.

Totuși el a luptat: și „s'a luptat până la cea din urmă licărire de gând. până când singur a simțit marele dezastru, care i-a smuls din inimă strigătul înfiorător al desnădejdei:

„Ah, organele-s sfărmate și maestrul e nebun!...”

„Trebuie să fie grozav sentimentul acestă al unui *Zeu al gândirei*, care se vede amenințat în însuși atributul divinității lui! Să simți că mori, nu e așa de trist, mai ales când n'ai trăit degeaba pe lumea asta,— poate fi chiar o descărcare, o pregătire plăcută pentru odihna de veci. Dar să simți că-ți pierzi mintea, că n'ai să mai fii stăpân pe gândurile tale, că tot felul de temeri și de vedenii urâte au să năvălească în sufletul tău și n'ai să le mai poți alunga—să vezi cum te'n vâluite întunericul, și să știi *c'ai să trăești* în mormântul acela de întuneric, ș'i să te zbați și n'ai să mai poți eși de-acolo—iată ce trebuie să fie în adevăr culmea suferinței omenești!

„Și culmea aceasta o atinge Eminescu *la vrâsta de treizeci și doi de ani!*” ²⁾.

* * *

Totuși această luceafăr al românismului a fost puțin înțeles și apreciat de contemporanii săi. Slova zicătoare a gândului lui, era spre înțelegerea deplină numai pentru generațiile de peste ani..

Dar, a venit și la o vreme nepotrivită.

Se trecuse, e adevărat, timpul „Unirei”: se tre-

1) „Eminescu în politică”. A. Vlăhuță.

2) „Eminescu în politică” A. A. Vlăhuță.

cuse și cel de mai apoi al zbuciumărei neamului pentru întronarea unei dinastii străine și lucrurile se mai așezaseră. Se începuse o vreme de tihnă și de îndemn la o viață pașnică și regulată de stat. Trebuia însă prea multă muncă și încordare pentru vremea de prefaceri care sosise.

Si, în zbuciumul acela al organizării de viață nouă; în acea epocă în care toată atenția era îndreptată în direcția producțiunii utile; în un timp de reorganizare administrativă, de prefacere a legilor și de o nouă îndrumare în o altă viață economică: în acest timp vine și Eminescu!

Era greu să se mai audă glasul armonios de poezie a lui Eminescu; greu, ca el să mai răzbată prin zgomotul de fier al instalațiilor de care vuia țara de la un capăt la altul!...

Și mai apoi,... era prea deasă umbra și nourul prafului de pușcă al armelor vitejilor noștri care dincolo de hotare își încercau greaua jerfă de sânge în războiul pentru independență, pentru ca strălucirea scrisului lui Eminescu să o poată sparge...

Iar dacă, gloria încununează steagurile victorioase și lumina libertății aduce strălucirea dimineții de regenerare a neamului, era totuși prea multă jale și prea mare întristarea rudelor celor periți pe câmpiile Bulgariei, pentru ca armonia scrisului lui Eminescu și strălucitoarea-i gândire să mai poată fi înțeleasă.

Dar când uițarea își întinse aripa ei de alinare asupra tuturor, era totuși prea mare încordarea și prea puternică patima ce izvora din zbuciumul luptei partidelor politice, ca cineva să mai caute a cerceta scrisul lui M. Eminescu.

Dar scrisul lui a rămas; și azi când interesele economice vitale ale acestui neam se vântură, slova lui Eminescu este bine venită și va fi cu adevărat înțeleasă.

BIBLIOGRAFIA CERCETATA

- 1) *M. Eminescu* : „Scrieri politice și literare“; manuscrise inedite și culegeri din ziare și reviste, vol. I, edit. „Minerva“, București 1905.
 - 2) *M. Eminescu* : „Articole Politice“, editura „Minerva“ 1910.
 - 3) *Rădulescu-Motru* : „Naționalismul cum trebuie să se înțeleagă“, în „Noua revistă română“, București 1909, n-rele 1, 2, 3 și 4.
 - 4) *A. Vlăhută* : „Eminescu în politică“, în ziarul „Universul“ cu data de 7 Septembrie 1909.
 - 5) *N. Zaharia* : „Mihail Eminescu“, Viața și opera sa. Ed. George Ionescu, București 1912.
 - 6) *Comitetul comemorării—Galați* : „Omagiu lui Mihail Eminescu“, editura Socec, București 1909.
 - 7) *Octav Minar* : „Eminescu comemorativ“, editura tipografiei „Dacia“, Iași.
 - 8) *G. Ibrăileanu* : „Spiritul critic în cultura românească“, edit. revistei „Viața Românească“, Iași.
-

CUPRINSUL

	Pag.
Introducere. Eminescu ca poet. Eminescu ca prozator. Interesul cercetării de față	7
Preliminar	10
Perioada I-a, (1869-1874); în străinătate	11
Perioada II-a, (1874-1883); în țară :	
<i>Răstimpul I-ii,</i> (1874-1877); la Iași	15
<i>Răstimpul al II-lea,</i> (1877-1883); la București	22
 I. Economia-politică teoretică 	
<i>Statul. Clasele sociale.</i>	25
 Inmulțirea populațiunii 	
<i>Condițiunile naturale de existență.</i>	29
Mijloacele materiale de existență. Insușirile fizice ale neamului.	
Insușirile psihice. Rasa. Clima. Situația geografică	29
 <i>Condițiunile sociale</i> 	
Munca. Economia. Administrarea intereselor publice	33
 II. Economia politică națională. 	
<i>Cercetarea situației de fapt a claselor sociale</i>	
1) Degenerarea stratului pozitiv—țăranul român. 2) Distrugerea breslelor, implicit clasa de mijloc. 3) Slăbirea claselor conducătoare. 4) Goluri economice-parazitismul. Ebreii și pătura superpusă. 5) Dezechilibrul economic.	37
<i>Clasa de jos.</i> Țăranul român	39
<i>Clasa de mijloc.</i> Desființarea breslelor, clasa scribilor.	45
<i>Clasa de sus.</i> Boerii vechi. Pătura suprapusă	49
<i>Golurile economice.</i> Influențele străine. Parazitismul-Ebreii.	53
<i>Dezechilibrul economic</i>	57

	Pag.
III. Cauzele explicative ale situației economice actuale	
<i>Cauze vechi.</i>	58
Perioada I-a (sec. XV-1711)	60
Perioada II-a (1711-1821) :	
Domnia Fanarioților. Formarea latifundiilor. Nimicirea răzăși- lor. Degenerarea clasei boierești. Arendășia. Țăranul român. Ve- cinătatea. Pierderea Bucovinei și Basarabiei	61
Perioada III-a , (1821-1865) :	
<i>Răstimpul I-ii</i> (1821-1829) Dominația turcească. Evreii.	65
<i>Răstimpul II-lea</i> (1829-1832) Tratatul de Adrianopol. Exportul liber al grânelor ; contact cu străinătatea	67
Influența Austriacă :	
a) <i>Veche</i> : Anexiunea Olteniei, pierderea Bucovinei	68
b) <i>Nouă</i> : fabricate, concurența irezistibilă. Distrugerea mese- riașilor români. — Evreii.	68
<i>Răstimpul III-lea</i> (1832-1865) : ocupația rusească și Regula- tul organic. Desființarea de jure a breslelor.	70
Cauze noi. Perioada IV-a. (De la 1865, încoace). Legiuiri noi. Administrația, etc.	71

IV. Concluziile lui M. Eminescu

<i>Stabilitatea</i>	73
<i>Munca</i>	74
<i>Economia</i>	76
Reacționarismul lui Eminescu	77
<i>Incheiere.</i> Sfârșitul vieții lui M. Eminescu	79
<i>Bibliografia</i>	82

